

ΛΥΣΙΟΥ ΛΟΓΟΙ

ΟΙ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑ ΣΤΗ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το πρόγραμμα της Β' Λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης για τα Αρχαία Ελληνικά, όπως αυτό καταρτίστηκε από το Π.Ι., προτάσσει την κατ' ε-κλογήν διδασκαλία δύο νέων λόγων του Λυσία, του κατηγορικού «Κατά Φίλωνος δοκιμασίας» και του απολογητικού «Ὑπὲρ Μαντιθέου», οι οποίοι αντικαθιστούν τον μακροβιότερο ρητορικό λόγο στη Μ.Ε., τον «Ὑπὲρ τοῦ Ἀδυνάτου».

Οι αναφερθέντες λόγοι συμπεριλαμβανομένων και των λόγων «Κατὰ Εὐάνδρου» και «Δήμου καταλύσεως απολογία» κατατάσσονται από τον Blass στους λόγους δοκιμασίας, διότι εστιάζονται στον βασικό θεσμό και στην ασφαλιστική δικλείδα του δημοκρατικού πολιτεύματος, τη **δοκιμασία**. Ο διπλός ρόλος, που η δοκιμασία των ανώτατων κρατικών αξιωματούχων επιτελούσε, καταδεικνύει την ουσιαστική της σημασία στη λειτουργία του πολιτεύματος. Από τη μια συνδύαζε την εφαρμογή της ισότητας με την αρχή της αξιοκρατίας στην ανάληψη των δημόσιων αξιωμάτων· από την άλλη εξασφάλιζε την άνοδο των οπαδών των δημοκρατικών ιδεών στα ανώτατα αξιώματα και συνεπώς την ίδια την επιβίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ως εκ τούτου οι επιλεγμένοι από το Π.Ι. λόγοι του Λυσία, που αφορούν τη δοκιμασία δύο εκλεγμένων Βουλευτών, του Φίλωνα και του Μαντιθέου ενώπιον της Βουλής των 500 πέραν της αισθητικής των αξίας έχουν κυρίως πολιτική αξία και ασφαλώς η διδασκαλία των θα συμβάλλει στη διαμόρφωση του πολιτικού ήθους των μαθητών.

Οι λόγοι «Κατὰ Φίλωνος» και «Ὑπὲρ Μαντιθέου» αναφέρονται στην εποχή των Τριάκοντα. Οι κατηγορίες κατά του Φίλωνα για αντιδημοκρατική συμπεριφορά και του Μαντιθέου για συμμετοχή του στο ιππικό την οδυνηρή εκείνη για την Αθήνα περίοδο φανερώνουν ότι οι έχθρες που δημιουργήθηκαν από την πολιτική των Τριάκοντα άργησαν να σβήσουν. Σημειωτέον ότι ο λόγος «Κατὰ Φίλωνος» εκφωνήθηκε το 398 π.Χ. και ο «Ὑπὲρ Μαντιθέου» μεταξύ των ετών 392 - 389 π.Χ. Παρά ταύτα η Αθήνα γνώρισε κοινωνική ειρήνη, πολιτειακή σταθερότητα και κανονική λειτουργία των θεσμών. Τούτο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι στους λόγους αυτούς απουσιάζει κάθε πάθος για αντεκδίκηση. Τα επιχειρήματα αφορούν αποκλειστικά στη διαπίστωση του ήθους και των δημοκρατικών

φρονημάτων των δοκιμαζομένων.

Άρα, ακόμα και σε μια περίοδο που χαρακτηριζόταν από τις αρνητικές εμπειρίες του παρελθόντος, η δοκιμασία διατήρησε τον αυστηρό και αμερόληπτο χαρακτήρα της στοχεύοντας στην ανάδειξη αξιωματούχων που σέβονταν τα δημοκρατικά ιδεώδη.

Η δημοκρατία δε στηριζόταν μόνο στη δοκιμασία αλλά και σε ένα άλλον εξίσου δοκιμασμένο θεσμό την **εύθυνα**, δηλαδή την εξέταση της όλης διαγωγής του άρχοντα, ηθικής και πολιτικής, κατά το χρόνο που ασκούσε το αξίωμά του. Ανάλογα με τον τρόπο άσκησης του λειτουργήματός του τον άρχοντα περίμενε έπαινος ή τιμωρία. Την εύθυνα διενεργούσαν δέκα κληρωτοί **εύθυνοι**, μέλη της Βουλής, στο τέλος του χρόνου, μετά τη λήξη της θητείας των αρχόντων. Η διπλή λογοδοσία του άρχοντα, με τη μορφή της **δοκιμασίας** πριν από την έναρξη της θητείας του και με τη μορφή της **εύθυνας** μετά το τέλος της θητείας του, δείχνουν την υπευθυνότητα και την ευαισθησία της αθηναϊκής πολιτείας στην επιλογή των κατάλληλων προσώπων για την άσκηση της εξουσίας. Δυστυχώς εμείς οι νεώτεροι ακόμη δεν έχουμε λάβει το μήνυμα των προγόνων μας.

Και στους δύο αυτούς λόγους ο Λυσίας ως δεινός λογογράφος με το χάρισμα της ηθοποιίας που διαθέτει σκιαγραφεί αριστοτεχνικά άμεσα μεν τον χαρακτήρα του νεαρού Μαντιθέου και έμμεσα τον χαρακτήρα και Φίλωνά μέσα από τους λόγους του κατηγορού του, ο οποίος επίσης περιορισμένα σκιαγραφείται.

Ο αυθορμητισμός, το θάρρος και η υπερηφάνεια του Μαντιθέου είναι γνωρίσματα της ηλικίας του και δικαιολογούν τον υπερβάλλοντα ζήλο του για την πολιτική.

Στον λόγο «Κατά Φίλωνος» κυριαρχεί περισσότερο το πάθος που χαρακτηρίζει τους λόγους του κατηγορού στην προσπάθειά του να πείσει τους Βουλευτές να μην εγκρίνουν την εκλογή του κατηγορουμένου στο βουλευτικό αξίωμα, διότι το ήθος του είναι ξένο προς τη δημοκρατία.

ΣΗΜ.: Στο μαθητ. εγχειρίδιο (έκδ. ΟΕΔΒ 1999) σελ. 29 έχει τυπωθεί η λ. **λιθογράφους** αντί **λογογράφους**. Παρακαλούνται οι κ. κ. συνάδελφοι να υποδείξουν στους μαθητές τη διόρθωση αυτή.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ BLASS

Ο Blass, στηριζόμενος στο θέμα των λόγων, τους κατατάσσει ως εξής:

A. ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΙ

1. Ὀλυμπιακός (XXXIII)
2. Ἐπιτάφιος (II)

B. ΛΟΓΟΙ ΔΗΜΗΓΟΡΙΚΟΙ

1. Περὶ τοῦ μὴ καταλῦσαι τὴν πάτριον πολιτείαν Ἀθήνησι (XXII')

Γ. ΛΟΓΟΙ ΔΙΚΑΝΙΚΟΙ

Ι Λόγοι δικανικοί δημόσιοι

α. Δημοσίων αδικημάτων

1. Κατὰ Ἐργοκλέους (XXI'III)
2. Ὑπὲρ Πολυστράτου δήμου καταλύσεως ἀπολογία (XX)
3. Ἀπολογία δωροδοκίας ἀπαράσημος (XXI)
4. Κατὰ Ἐπικράτους (XXI'II)
5. Κατὰ Νικομάχου γραμματέως εὐθυνῶν κατηγορία (XXX)

6. Ἀπογραφῆς¹

1. Περὶ δημεύσεως τῶν τοῦ Νικίου ἀδελφοῦ (XI'III)
2. Ὑπὲρ τοῦ στρατιώτου (IX)
3. Περὶ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων (XIX)
4. Κατὰ Φιλοκράτους (XXIX)

γ. Δοκιμασίας

1. Κατὰ Εὐάνδρου (XXI'D)
2. Ὑπὲρ Μαντιθέου (XI'D)
3. Κατὰ Φίλωνος (XXXI)
4. Δήμου καταλύσεως ἀπολογία (XXI')
5. Ὑπὲρ τοῦ ἀδυνάτου (XXII')

δ. Λιποταξίου, ἀστρατείας

1. Κατὰ Ἀλκιβιάδου λιποταξίου (XI'')
2. Κατὰ Ἀλκιβιάδου ἀστρατείας (XI')

ε. Φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας

1. Κατ' Ἀγοράτου φόνου (XIII)
2. Κατὰ Ἐρατοσθένους (XII)
3. Ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου (I)
4. Πρὸς Σίμωνα (III)
5. Περὶ τραύματος ἐκ προνοίας (II')

στ. Ἀσεβείας

1. Κατ' Ἀνδοκίδου ἀσεβείας (VI)
2. Ὑπὲρ Καλλίου ἱεροσυλίας ἀπολογία (V)
3. Περὶ τοῦ σηκοῦ (VII)

ζ. Μεμονωμένοι

1. Κατὰ τῶν σιτοπωλῶν (XXII)

II Λόγοι δικανικοὶ ἰδιωτικοί

α. Κατηγορίας²

1. Κατὰ Θεομνήστου α' (X)
2. Κατὰ Θεομνήστου β' (XI)

β. Ἐπιτροπικοί

1. Κατὰ Διογείτονος (XXXII)

γ. Διαδικασίας³

1. Δημοσίων ἀδικημάτων (XYII)

δ. Παραγραφῆς⁴

1. Κατὰ Παγκλέωνος ὅτι οὐκ ἦν Πλαταιεύς (XXIII)

Δ. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1. Ἑρωτικός (XXXV)
2. Πρὸς τοὺς συνουσιαστὰς κακολογιῶν (VII)

1. Γραπτὴ καταγγελία συνοδευόμενη ἀπὸ ἑναν κατάλογο (απογραφή) των περιουσιακῶν στοιχείων του εναγομένου, που σκοπὸ εἶχε νὰ πληρῶσει ὁ μνηνύμενος τὸ οφειλόμενο πρὸς τὴν πολιτεία χρέος σε περίπτωσι καταδίκης του.
2. **κατηγορία:** Κακολογία, κατηγορία, δυσφήμιση, διαβολή, συκοφαντία.

κατηγορίας δίκη: Αγωγή για δυσφήμιση.

3. **διαδικασία:** Ιδιαίτερο είδος ιδιωτικής δίκης που εχρησιμοποιείτο, όταν ένα δικαίωμα (π.χ. διεκδίκηση κληρονομιάς) ή μια υποχρέωση (π.χ. εκτέλεση τριηραρχίας) αμφισβητείτο από δύο ή περισσότερα πρόσωπα. Το χαρακτηριστικό της γνώρισμα ήταν ότι δεν υπήρχε μηνυτής και κατηγορούμενος. Όλοι όσοι πρόβαλλαν αξιώσεις βρίσκονταν στην ίδια μοίρα.

4. **παραγραφή:** Ένσταση του εναγομένου για το ανυπόστατο της κατηγορίας.

ΤΟ ΥΦΟΣ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑ (κατά Διονύσιον Ἀλικαρνασσεά)

«Ἐτελείωσε δ' αὐτὴν (ενν. τὴν λέξιν = το ὕφος) καὶ εἰς ἄκρον ἤγαγε τῆς ἰδίας ἀρετῆς Λυσίας ὁ Κεφάλου» (Διον. Ἀλικαρν. Περὶ τῶν ἀρχαίων ρητόρων, Δημοσθένης, 2).

Ο Λυσίας διαθέτει πολλές ἀπὸ τις ἀρετές τῆς Αττικῆς διαλέκτου, ὅπως τὴν **καθαρότητα** στὴ γλῶσσα, τὴ **σαφήνεια**, τὴ **συντομία**, τὴν **ενάργεια**, τὴν **ἠθοποιία**, τὸ **πρέπον** καὶ τὴν **χάριν**.

Ὡς πρὸς τὴν **εὔρεσιν** (inventio)*, δηλ. τὸ περιεχόμενο τοῦ λόγου ὁ Λυσίας χαρακτηρίζεται ὡς **εὐρετικός**, γιατί τα «πάνυ δοκοῦντα τοῖς ἄλλοις ἄπορα εἶναι καὶ ἀδύνατα εὐπορα καὶ δυνατὰ φαίνεσθαι ποιεῖ» (Διον. Ἀλικαρν. Περὶ τῶν ἀρχαίων ρητόρων, Λυσίας, 15).

Ὡς πρὸς τὴν **τάξιν**, τὴν κατὰ τάξιν δηλ. τοῦ λόγου σε μέρη εἶναι **ἀφελής** καὶ **ἀπερίεργος** (ἀπλὸς καὶ ομοιόμορφος) (παρ. 15).

Στα **προοίμια** τοῦ εἶναι **δεξιότατος** καὶ **χαριέστατος** (παρ. 17).

Στις **διηγήσεις** τοῦ εἶναι κράτιστος πάντων ρητόρων, ὅρος καὶ κανὼν (παρ. 18)

Στις **πίστεις** τοῦ εἶναι **ἄριστος εἰκαστής** τοῦ εἰκότος (ἄριστος χειριστής των εικόνων) καὶ τοῦ παραδείγματος, **ἐπιδέξιος** στὴν παρουσίαση τοῦ χαρακτήρα των πελατῶν τοῦ (**ἄξιόπιστα κατασκευάζει τὰ ἥθη**) καὶ ὡς πρὸς τὴν **παθοποιία** ὄχι τόσο δυνατός (περὶ δὲ τὰ πάθη μαλακώτερός ἐστι) (παρ. 19).

Οι **ἐπιλόγοι** τοῦ πρὸς τὸ ἀνακεφαλαιωτικὸ μέρος τοῦ περιεχομένου χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ **μέτρο** καὶ τὴ **χάρη**, ἐνῶ ὡς πρὸς τὸ πάθος εἶναι κατώτεροι τοῦ δέοντος (παρ. 19).

*Ἡ εὔρεσις εἶναι τὸ πρῶτο ἀπὸ τα πέντε μέρη στα ὁποῖα διαιρεῖται ἡ ρητορικὴ τέχνη. Τα υπόλοιπα εἶναι ἡ **τάξις** (dispositio), ἡ **λέξις** (ὕφος, elocutio), ἡ **μνήμη** (memoria) καὶ ἡ **ὑπόκρισις** (actio).

ΛΥΣΙΑΚΗ ΛΕΞΙΣ (ὕφος, elocutio)

Γοργίας μὲν τὴν ποιητικὴν ἐρμηνείαν μετῆνεγκεν εἰς λόγους πολιτικούς, οὐκ ἀξίων ὅμοιον τὸν ρήτορα τοῖς ἰδιώταις εἶναι. Λυσίας δὲ τοῦναντίον ἐποίησε· τὴν γὰρ φανεράν ἅπασιν καὶ τετριμμένην λέξιν ἐξήλωσεν ἐγγιστα νομίζων εἶναι τοῦ πείσαι τὸν ἰδιώτην τὸ κοινὸν τῆς ὀνομασίας καὶ ἀφελές· ἥκιστα γὰρ ἂν τις εὔροι τὸν Λυσίαν τροπικῇ καὶ μεταφορικῇ λέξει κεχρημένον· σεμνὰ δὲ καὶ περιττὰ καὶ μεγάλα φαίνεσθαι τὰ πράγματα ποιεῖ

τοῖς κοινοτάτοις ὀνόμασι χρώμενος καὶ ποιητικῆς οὐχ ἀπτόμενος κατασκευῆς (Διονυσίου Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ μīmῆσεως IX, 34).

ΛΥΣΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ὁ Λυσιακὸς λόγος πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτάρκης, καὶ τὸ μὲν αὐχμηρόν ἐκπεφευγώς, πάνυ δὲ λιτὸς καὶ ἰσχνὸς κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ἔστι δὲ κομψὸς καὶ ἐναλήθης, καὶ τῷ ἀττικισμῷ εὐχαρις οὐ μὴν ἀτεχνῶς αὐξητικὸς, πλὴν τοῦ σκοποῦ λεληθότως ἐπιτυγχάνων, μετ' ἀκροτάτης τῆς κατὰ τὴν χάριν ἡδονῆς ὡς ἀναγινωσκόμενον μὲν οὐ χαλεπὸν νομίζεσθαι, χαλεπὸν δὲ εὐρίσκεσθαι ζηλοῦν πειρωμένοις, μάλιστα δὲ ἐπιτευκτικὸς ἐν ταῖς διηγήσεσιν· ἰσχνότητι γὰρ τῆς φράσεως σαφῆ καὶ ἀπηκριβωμένην ἔχουσι τὴν τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν (Διον. Ἀλικαρν., Περὶ μīmῆσεως V).

ΗΘΟΠΟΪΑ

«Ἡθοποιία ἐστὶ μίμησις ἥθους ὑποκειμένου προσώπου» (Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα, 9.44). Ὁ Λυσίας σε ὅλους τοὺς λόγους αποτύπωσε ἐντονῶς τὴν προσωπικὴ σφραγίδα τοῦ κάθε ομιλητῆ, ὥστε τὰ λόγια τοῦ να ἀρμόζουν πρὸς τὴ μὀρφωσὶ τοῦ, τὴν κοινωνικὴ τοῦ θέση καὶ πρὸς τὸ περιεχόμενον κάθε συγκεκριμένης υποθέσεως.

Ἐτσι πέτυχε κάθε ομιλητῆς να φαίνεται ὅτι ἀντιμετωπίζει τὴν υπόθεση μόνος τοῦ *in sua persona*, χωρὶς καμιά βοήθεια ἀπὸ επαγγελματία ρήτορα. Αὐτὸ εἶναι κυρίως που καθιέρωσε τὸν λογογράφου Λυσία ὡς «εὐρετῆ» ἡδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ αὐτὸ εἶναι που ἐπηρέασε οὐσιαστικά καὶ τὸ ὕφος τοῦ καὶ τὸν καθιέρωσε ὡς τὸν «κανόνα» τοῦ μέσου ὕφους. Γενικά ὁ Λυσίας κάνει τοὺς πελάτες τοῦ να φαίνονται μετριοπαθεῖς χαρακτήρες, ἐντιμοὶ ἄνθρωποι καὶ χρηστοὶ πολῖτες.

Αὐτὴν τὴν ικανότητα τοῦ Λυσία ὁ Διονύσιος ἀποκαλεῖ *ἡθοποιάν*, τὴν εὐπρεπεστάτην ἀρετὴν προσθέτοντας ὅτι στὸν Λυσία δεν μπορεῖ να βρεῖ κανένα πρόσωπο *ἀνηθοποιήτον* ἢ *ἄψυχον*.

Ὅπως πολὺ ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Β. Θεοδωρακόπουλος (τα ρητορικά κείμενα στὴ Μέση Ἐκπαίδευση σ. 92), ἡ *ἡθοποιία* χρησιμοποιεῖται α) κυρίως ἀπὸ τοὺς κατηγορουμένους καὶ ἡ ἐκτασή της εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὴ δυσκολία τῆς υποθέσεως (βλέπε τοὺς λόγους Ὑπὲρ Μαντιθεοῦ καὶ Ὑπὲρ τοῦ Ἀδυνάτου, ὅπου ἡ ἡθοποιία εἶναι ἐξαίρετη) καὶ β) ἀπὸ τοὺς κατηγο-

ρους, οι οποίοι χρησιμοποιούν την ηθοποιία κυρίως για να σκιαγραφήσουν τους αντιπάλους τους και σε περιορισμένη έκταση για τους εαυτούς των (βλέπε τον λόγο Κατὰ Φίλωνος δοκιμασίας).

Ειδικότερα για την τεχνική του Λυσία βλέπε «τα ρητορικά κείμενα στη Μέση Εκπαίδευση» και «εισαγωγή στην Αττική ρητορεία» του Β. Θεοδωρακόπουλου.

ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑΚΟΥ ΛΟΓΟΥ (Φώτιος, Βιβλιοθήκη 488b-489a)

...Ἔστι δὲ τοῖς λόγοις βραχύτατός τε καὶ πιθανώτατος, καὶ τῷ δοκεῖν μὴ δεινῶς λέγειν, εἴπερ τις ἄλλος δεινότατος· ἀλλὰ γὰρ καὶ εὐκόλος εἶναι δοκῶν οὐδὲν ἔλαττον δυσμύμητος ἐπιδείκνυται. Τοὺς μέντοι γε τῶν λόγων πλείους ἰδιώταις ἐκδεδωκέναι λέγεται.

Συγκεφαλαιοῦσι δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ δημηγορίαι, ἐπιστολαί, ἐγκώμια, ἐπιτάφιοι, ἐρωτικοὶ καὶ Σωκράτους ἀπολογία.

Ἔστι μὲν ἐν οὐκ ὀλίγοις αὐτοῦ λόγοις ἠθικός, γίνεται δὲ κατὰ διάνοιαν ὁ ἠθικός, ὅταν χρηστὴν ἔχῃ προαίρεσιν καὶ πρὸς τὰ βελτίω ῥέπουσαν...

Θαυμάζονται μέντοι γε αὐτοῦ ἄλλοι τε πολλοὶ λόγοι καὶ δὴ καὶ ὁ πρὸς Διογείτονα ἐπιτροπῆς· πιθανὴν τε γὰρ καὶ καθαρὰν τὴν διήγησιν ποιεῖται, ἀλλ' οὐκ εὐθύς ἐπὶ τὰς αὐξήσεις καὶ τὰς δεινώσεις, ὅπερ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπάγεται... Καὶ πολλὴν δὲ τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνειαν ἔν τε τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς λέξεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ λόγου προβάλλεται ἀρχῆς, ὥσπερ καὶ τὸ σχῆμα τὸ κατ' εὐθείαν ἀρμόζον ἀφηγήσει, καὶ τὸ μηδὲν τι ἔξωθεν συνεφέλκεσθαι. Τὸ δὲ τῆς ἀρμονίας αὐτοῦ κάλλος οὐ παντός ἐστιν αισθάνεσθαι· καὶ γὰρ δοκεῖ μὲν ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτυχε συγκεῖσθαι, εἰς ὑπερβολὴν δὲ κόσμου κατεσκευάζεται. Καὶ ἀπλῶς ὅλος ὁ λόγος ἄξιος θαυμάσαι κατὰ τε τὰ σχήματα καὶ τὰ νοήματα καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν ἐναρμόνιον τούτων συνθήκην καὶ τὴν εὕρεσιν καὶ τάξιν τῶν ἐνθυμημάτων τε καὶ ἐπιχειρημάτων...

Ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ καθ' ἓν διατρέβοντα μηχανεῖν τὸν λόγον τῆς Λυσίου ἐστὶν ἀκριβεῖας, καὶ τὸ εὐπαγῆς τῶν λόγων, καὶ τὸ διὰ βραχύτητος πολλὴν παρέχειν ἡδονήν, ὃ μετὰ γε Δημοσθένην οὗτος μόνος τῶν ἄλλων ῥητόρων φαίνεται κατορθώσας, καὶ τὸ κάλλος δὲ τῆς διατυπώσεως, ἐν ᾧ μῆτε Πλάτωνος μῆτε Δημοσθένους μῆτε Αἰσχίνου τὸ ἔλαττον ἐστὶν ἀπενηνεγμένος.

Ἰδίωμα δὲ Λυσίου καὶ τὸ τὰς ἀντιθέσεις προάγειν... Τεκμήριον δὲ τῆς λυ-

σιακῆς δυνάμεως καὶ τὸ ἐν πάσῃ τῇ περιόδῳ τῶν κώλων εὐάρμοστον καὶ μετὰ καθαρότητος εὐανθές... Ἔστι δὲ ὁ Λυσίας δεινὸς μὲν παθήνασθαι, ἐπιτήδειος δὲ τοὺς πρὸς αὔξησιν διαθεῖναι λόγους.

Α' ΚΑΤΑ ΦΙΛΩΝΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

ΛΥΣΙΑ ΚΑΤΑ ΦΙΛΩΝΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ 1 - 4

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 οὐκ ἂν ἀφικέσθαι το δυνητικό ειδικό απρφ., αντικείμενο του ρήματος, ισοδυναμεί με ειδική πρόταση εκφερόμενη με δυνητική οριστική (= ὅτι οὐκ ἂν ἀφίκετο) ως εξαρτώμενο από ρήμα ιστορικού χρόνου.
- 2 ἀποφανεῖν η χρήση του μέλλοντα αντί του ενεστώτα αποτελεί ιδιωματοισμό. Ο Cobet διορθώνει σε **ἀποφαίνειν**. Προφανώς ο μέλλον αιτιολογείται από την υπόσχεση του Βουλευτή ότι θα τηρήσει τον ὅρο του και η οποία υποκρύπτεται στη φράση ἔνεστί τε ἐν τῷ ὅρκῳ.
τῷ δύνασθαι έναθρο απρφ., δοτική της αιτίας.
οἷς αντικείμενο του ρ. καθ' ἔλξη αντί (**οὐδς ὄμοσα**).
- 3 τοῦτον αντικείμενο του ρ. ἐλέγξω κατά πρόληψη.
οἷός ἐστι καὶ οὗτος ἐπεχείρησε πονηρός εἶναι συμπλεκτική σύνδεση δύο ονομαστικών προτάσεων, πλάγιας και ειδικής, αντικειμένων του ρήματος εξάρτησης.
ὅμως δ' εἴ τι... ὠφεληθῆναι υποθετικός λόγος της απλής σκέψης του λέγοντος.
τῷ λόγῳ δοτική της αναφοράς.
οὐκ ἂν δίκαιος εἴη οὗτος η χρήση προσωπικής αντί απρόσωπης σύνταξης, για να εξαρθεῖ το πρόσωπο. Πρβ. ὑφ' ὑμῶν νυνὶ τιμᾶσθαι δίκαιός εἰμι (Λυσίας Δήμου καταλύσεως απολογία 14).
ὅ τι ἱκανῶς διδάξαμι αναφορικοῦποθετική πρόταση. Ως υποθετική θα έχει τη μορφή **εἴ τι διδάξαμι** με απόδοση **δίκαιος ἂν εἴη ἐκ τούτων ἀποδοκιμασθῆναι**.
- 4 περὶ ὧν ἴσασι η αναφορική πρόταση που λειτουργεί ως εμπρόσθετος προσδιορισμός της αναφοράς αναλύεται στη φράση **περὶ τούτων ἃ ἴσασι** (ἐλξη αναφορικού).

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 ὥμην μέν· η εναρκτήρια αυτή έκφραση με τη χρήση των δοξαστικών ρημάτων οἶμαι, νομίζω και ἡγοῦμαι αποτελεί κοινό τόπο στους Αττικούς ρήτορες (Βλ. Λυσία *Περὶ του Σηκοῦ* 1, *Κατὰ Αλκιβιάδου* 1· *Ισαίος* 2.1, 5.1, 7.1· *Δημοσθένη Προοίμια* 11, 22, 27, 47).
- 2 τὰ βέλτιστα βουλευέσιν τῇ πόλει· η φράση αυτή που αποτελεί ουσια-

στικό μέρος του βουλευτικού όρκου παρατηρείται στον λόγο του Λυσία (Κατὰ Νικομάχου 10):

«Κλεοφῶν τὴν Βουλὴν ἐλοιδορεῖ, φάσκων συνεστάναι καὶ οὐ τὰ βέλτιστα βουλευεῖν τῇ πόλει» και του Δημοσθένη (Κατὰ Νεαίρας 4).

τῶν λαχόντων ἀνεπιτήδειον ὄντα· ἐπειδὴ ἡ ἐπιλογή των Βουλευτῶν γινόταν με κλήρο και ὄχι με ἐκλογή, ὀρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν ἀκατάλληλοι γιὰ τὸ ἀξίωμα.

Γι' αὐτὸ και ὁ θεσμὸς τῆς δοκιμασίας ἦταν ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἀξιολόγηση και τὴν ἀξιοκρατία.

ἀλλὰ... πιστεύω, καί.. ἄξιων· με τὸ ὁμοιοτέλευτο αὐτὸ σχῆμα ὁ ρήτορας τονίζει τὴν οὐσιαστικὴ σημασία των μετοχῶν στο κατηγορητήριο του.

3 εἴ τι ἐγὼ ἐλλείπομι... ὠφελθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον... ἀποδοκιμασθῆναι· με τὴν ἀντίθεση των υποθετικῶν λόγων και τὸ ὁμοιοτέλευτο σχῆμα ὁ κατήγορος υποστηρίζει ὅτι ἡ ἀποδοκιμασία του Φίλωνα και ὄχι ἡ ὠφελιά του ἀπὸ ἓνα ἐλλιπὲς ἀλλὰ σαφὲς κατηγορητήριο ἀποτελεῖ πρᾶξη δικαιοσύνης.

Διδακτικὴ ὁδηγία: Επιβάλλεται νὰ τονιστεῖ ἡ προοδευτικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἠθικῆς ποιότητος του Φίλωνα με τὶς φράσεις εἰς τοῦτο τόλμης → οὐχ ἓν τι μόνον ἀλλὰ πολλὰ τολμηρός ἐστίν → τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ → ἐπεχείρησε πονηρός εἶναι.

Επίσης ἡ υποχρέωση τῆς πιστῆς τήρησης του βουλευτικοῦ ὅρκου και ἡ διαφύλαξη του κύρους τῆς Βουλῆς με τὴν ἀποδοκιμασία του Φίλωνα ὡς ἀνεπιτηδείου ὄντος βουλευεῖν.

α. Κυρίαρχο γραμματικὸ φαινόμενο: Ἀόριστος α', β', παθητικός

β. Κυρίαρχο συντακτικὸ φαινόμενο: Ἀπαρέμφατο. Αἴτιο (ἀναγκαστικὸ - τελικὸ - ποιητικὸ). Ἐλξη ἀναφορικοῦ

γ. Κυρίαρχο υφολογικὸ φαινόμενο: Ἡ ἀπλότητα, καθαρότητα, και πρωτοτυπία του Προοιμίου.

ΠΡΟΘΕΣΗ 5 - 7 ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

5 τὰ διαφέροντα α) τὸ ἐνδιαφέρον, β) οἱ διαφορὲς, γ) τὰ συμφέροντα. (Με τὴν δεύτερη σημασία βλ. Θουκ. 2.43 «καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἣν τι πταίσωσιν». Με τὴν τρίτην σημασία βλ. Θουκ. 1.70

«ἄλλως τε καὶ μεγάλων τῶν διαφερόντων καθεστώτων»).

οὐκ ἡ ἀρνήση των δοξαστικῶν ρημάτων καὶ του φημί ἀνήκει στο ἐξαρτώμενο ἀπὸ αὐτὰ ἀπαρέμφατο.

ἢ τοὺς... ἐπιθυμοῦντας ὅς ὁρος σύγκρισης ἀπὸ το συγκριτικό ἄλλους.

εὖ τε πράττειν ἀπρφ. της αναφοράς στο διαφέροντα.

6 ὅσοι δὲ ο δὲ μεταβατικός (= καὶ, περαιτέρω).

κἄν το καὶ ἐπιδοτικό (= ἀκόμη καὶ).

7 τοῖς πολίταις δοτική ἀντικειμενική στο ὁμοίως.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

5 Ἐγὼ γάρ... τοὺς πρὸς τῷ εἶναι πολίτας καὶ ἐπιθυμοῦντας τούτου·

ο ορισμός του πολίτη κατὰ τον Ἀριστοτέλη (Πολιτικά Γ' 1275b) ἔχει ως εξής:

«ὧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως» (=λέμε ὅτι πολίτης αὐτῆς τῆς πόλεως εἶναι αὐτός που ἔχει το δικαίωμα νὰ ἀσχολεῖται με τὰ δημόσια πράγματα).

Ἡ ποιότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος καὶ ἡ ποιότητα των Ἀθηναίων ἐπιβάλλουν καὶ ποιοτικές ἀποφάσεις ἀπὸ Βουλευτές που ως συνειδητοὶ πολῖτες τιμοῦν το βουλευτικό ἀξίωμα. Ὁ ρήτορας Αἰσχίνης (Κατὰ Τιμάρχου 180 - 182) ἀναφέρει το ἀκόλουθο σχετικό περιστατικό γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἀθηναίους ὅτι «καλὸν ἐστὶ καὶ τὰς ξενικὰς ἀρετὰς μιμεῖσθαι». Ἐνας σεβάσμιος γέρον Λακεδαιμόνιος ἀπέτρεψε στὴν ἐκκλησίᾳ τοὺς συμπατριῶτες του νὰ ἀποφασίσουν σύμφωνα με τις υποδείξεις ἐνὸς ικανότατου μεν ἀλλὰ δειλοῦ καὶ αἰσχροῦ ρήτορα, οἱ οἱποῖοι τελικὰ ἀκολούθησαν τὴ γνώμη ἐνὸς μέτριου μεν ρήτορα ἀλλὰ λαμπροῦ στα πολεμικὰ ἔργα, δίκαιου καὶ ἐγκρατή. Το σχετικό κείμενο βλ. στο «Επίμετρο» του διδ. εγχειριδίου.

τούτοις μὲν γὰρ τὰ διαφέροντα... καὶ τῶν ἀγαθῶν μετέχουσι·

ἡ συμμετοχὴ στὴν εὐτυχία ἀλλὰ καὶ στα δεινὰ τῆς πόλεως ἀποτελεῖ γιὰ τον πραγματικό πολίτη ἐνσυνείδητη ἀναγκαιότητα.

6 ὅσοι δὲ φύσει μὲν πολῖταί εἰσι, γνώμη δὲ χρῶνται ὥς... ἡγεῖσθαι·

Γνήσιοι πολῖτες εἶναι ὅσοι γεννήθηκαν ἀπὸ νόμιμο γάμο, σε ἀντίθεση πρὸς τοὺς νόθους, που γεννήθηκαν ἀπὸ παράνομο γάμο, δηλ. ἀπὸ δούλη ἢ πάλλακίδα. Στὴν Ἀθήνα λέγονταν νόθοι ὅλοι ὅσοι γεννήθηκαν ἀπὸ ξένη γυναῖκα ἢ ἀπὸ γονέα που δὲν ἦταν Ἀθηναῖος πολίτης.

Ὁ κοσμοπολιτισμός που παραστατικότατα προβάλλεται με τὴ φράση πᾶσα γῆ πατρίς αὐτοῖς ἐστὶν εἶναι τελείως ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐννοία

του πολίτη και της πόλεως - κράτους της περιόδου αυτής. Η ιδέα της πατρίδος είναι ακόμη πολύ ισχυρή. Ο Σωκράτης (Πλάτ. Κρίτ. 51α) αναφέρει: «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μεῖζονι μοῖρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν...».

Τη νοοτροπία του κοσμοπολιτισμού, τον οποίο αργότερα επαίνεσαν οι Κυνικοί* και κυρίως οι Στωικοί** φιλόσοφοι, δημιουργεί η πρόταξη του ατομικού έναντι του κοινού συμφέροντος. Πατρίδα για όσους κάνουν τέτοιες επιλογές είναι ο τόπος, όπου έχουν ασφαλίσει τα πλούτη τους, και όχι ο τόπος, όπου γεννήθηκαν και ανατράφηκαν.

Την αντίθετη αντίληψη εκφράζει ο ρήτορας Ανδοκίδης στον λόγο του (Περὶ τῶν Μυστηρίων 5) απολογούμενος: «Ἄν και μπορούσα να ἔχω ἀπὸ ἀλλοῦ τα ἀγαθὰ μου, δε θα δεχόμουν να στερηθῶ την πατρίδα μου, και αν ἀκόμη η πόλη βρισκόταν σε τέτοια κατάσταση, ὅπως οι εχθροὶ μου λέγουν, ἀλλὰ θα προτιμούσα να εἶμαι αὐτῆς πολίτης παρὰ ἄλλων πόλεων».

* Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οι στίχοι του Κυνικοῦ Κράττη: «Οὐχ εἷς πάτρας μοι πύργος, οὐ μία στέγη / πάσης δὲ χέρσου καὶ πόλισμα καὶ δόμος / ἔτοιμος ἡμῖν ἐνδιατᾶσθαι πάρα» (Διογένης Λαέρτιος Υ198), δηλ. κατοικία τους εἶναι η γη και όχι η μόνιμη κατοικία σε κάποια πατρίδα.

** Ο στωικός φιλόσοφος Ζήνων δίδασκε: «ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ κατὰ δήμους οἰκῶμεν ἰδίους ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίους ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἢ καὶ κόσμος ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῷ τρεφομένης» (Πλούταρχος, Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς, 329) (= να μη ζούμε χωρισμένοι σε πόλεις και σε δήμους με διαφορετικὰ δίκαια, ἀλλὰ να θεωροῦμε ὅλους τους ἀνθρώπους συνδημότες και συμπολίτες, και μια ζωή και οργάνωση να υπάρχει, σαν ἓνα κοπάδι που τρέφεται σε κοινὸ βοσκοτόπι)

7 ἐγὼ τοίνυν ἀποφανῶ Φίλωνα... κινδυνεύοντα: η πρότιμηση του Φίλωνα που εκφράζεται με την πρώτη σύγκριση - αντίθεση τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν ἢ τὸν κοινόν τῆς πόλεως κίνδυνον οδηγεί λογικὰ σε ἀνάλογες ἐνέργειες που εκφράζονται με τη δεύτερη σύγκριση - αντίθεση ἀκινδύνως τὸν βίον διάγειν ἢ τὴν πόλιν σώζειν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πολίταις κινδυνεύοντα.

Την αναγκαιότητα να προτάσσουν οι Αθηναῖοι πολῖτες το συμφέρον της πόλεως ἑναντι του ατομικοῦ τονίζει ο Περικλῆς στους Αθηναίους (Θουκ. 2.60): «ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθομένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην. καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν δια-

φθειρομένης τῆς πατρίδος οὐδὲν ἦσσαν ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δὲ ἐν εὐτυχούσῃ πολλῶ μᾶλλον διασφύζεται. ὁπότε οὖν πόλις μὲν τὰς ἰδίας ξυμφορὰς οἶα τε φέρειν, εἷς δ' ἕκαστος τὰς ἐκείνης ἀδύνατος, πῶς οὐ χρὴ πάντας ἀμύνειν αὐτῇ, καὶ μὴ ὃ νῦν ὑμεῖς ὁρᾶτε· ταῖς κατ' οἶκον κακοπραγίαις ἐκπεπληγμένοι τοῦ κοινοῦ τῆς σωτηρίας ἀφίεσθε, καὶ ἐμέ τε τὸν παραινέσαντα πολεμεῖν καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς οἱ ξυνέγνωτε δι' αἰτίας ἔχετε» (=Εγὼ τουλάχιστον πιστεύω ὅτι ἡ πόλις, ἡ ὁποία ακμάζει ὡς σύνολον, ὠφελεῖ περισσότερο τοὺς ιδιώτας παρά εἰάν, ἐνῶ ὁ καθείς ἀπὸ τοὺς πολίτας εὐτυχεῖ, ἐκείνη ὡς σύνολον αποτυγχάνει. Διότι ἄνθρωπος που εὐδοκιμεῖ εἰς τὰς ιδιωτικὰς του υποθέσεις, εἰάν ἡ πατρίς του καταστραφεί, χάνεται καὶ αὐτός μαζί της, ἐνῶ εἶναι μᾶλλον πιθανόν ὅτι θα σωθεῖ, εἰάν κακοτυχεῖ μὲν ὁ ἴδιος, ἡ πατρίς του ὁμως εὐτυχεῖ. Αφού λοιπόν ἡ μὲν πόλις εἶναι ικανὴ νὰ βαστά τὰς ατυχίας τῶν ιδιωτῶν, ἀλλ' εἰς ἕκαστος ἀπὸ αὐτοὺς ἀνίκανος νὰ βαστά τὰς ἰδικὰς της, οφείλομεν ὅλοι νὰ τὴν υποστηρίξομεν καὶ ὄχι νὰ συμπεριφερόμεθα ὅπως εἰσεῖς τώρα, οἱ ὁποῖοι τρομαγμένοι ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας σας δυστυχίας, παραμελεῖτε τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως καὶ κατηγορεῖτε ὄχι μόνον ἐμέ, ὁ ὁποῖός σας συνεβούλευσα τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐπίσης τοὺς ἰδίους εαυτοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν συναποφασίσατε με ἐμέ» (μετάφρ. Ελ. Βενιζέλου).

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αντωνυμία

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Απαρέμφατο. Συγκριτικό

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Αντίθεση. Παραγωγικός συλλογισμός

ΔΙΗΓΗΣΗ 8 - 23

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 8 - 9

9 τι αιτιατική του κατὰ τι ἢ αναφοράς.

τῶν εὐτυχημάτων αντικείμενο του μετασχεῖν.

ἐπὶ κατειργασμένοις εμπρόθ. προσδ. του χρόνου

τάξαι απρφ. του σκοπού.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

8 ἥς ἐγώ... μέμνημαι· ἡ υπόμνηση οικείων κακῶν, ἔστω καὶ αναγκαία, εἶναι πάντα δυσάρεστη καὶ στον ὁμιλοῦντα καὶ στους ἀκούοντες. Παλαιότερα ὁ τραγικός ποιητής Φρόνιχος τιμωρήθηκε με βαρύτατο πρόστιμο, ἐπειδὴ με τὴν τραγωδίαν του Μιλήτου ἄλωσις τοὺς θύμισε «οἰκεῖα κακά». Παρόμοιες ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦν ὁ Λυσίας στον λόγο του Κατὰ Αγοράτου (43-44): «ἀνιῶμαι μὲν οὖν ὑπομμνήσκων τὰς

γεγενημένας συμφοράς τῇ πόλει, ἀνάγκη δ' ἐστίν, ὧ ἄνδρες δικασταί, ἐν τῷ παρόντι καιρῷ ἵν' εἰδῆτε ὡς σφόδρα ὑμῖν ἐλεεῖν προσήκει Ἀγοράτον», ο Λυκούργος (Κατὰ Λεωκράτους 16): «δέομαι δ' ὑμῶν, ὧ Ἀθηναῖοι, ἀκοῦσαί μου τῆς κατηγορίας διὰ τέλους, καὶ μὴ ἄχθεσθαι, ἐὰν ἄρξωμαι ἀπὸ τῶν τῇ πόλει τότε συμβάντων» και ο Αισχίνης Κατὰ Κτησιφώντος 252): «ἄχθομαι δὲ πολλάκις μεμνημένος τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως».

ἐκκεκηρυγμένος... τῶν πολιτῶν· για το ίδιο θέμα κάνει λόγο ο Λυσίας στους λόγους του Κατὰ Ερατοσθένους 95: «ἀναμνήσθητε... ὅτι ἐξεκηρύχθητε μὲν ἐκ τῆς πόλεως, ἦν ὑμῖν οἱ πατέρες παρέδωσαν», Κατὰ Αγοράτου 47: «ἅπαντες ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἐκ τῆς πατρίδος ἐξηλάθητε» καὶ Δήμου καταλύσεως ἀπολογία 22 «τοὺς ἄλλους δὲ πολίτας ἐκ τοῦ ἄστεως ἐκκεκηρυγμένους».

κατὰ τοσοῦτον ἐβοήθει τῇ πατρίδι· Τη βοήθεια που πρόσφεραν στην πατρίδα ὅσοι εξόριστοι επέστρεψαν, ἀλλὰ και την οργή τους ἐναντίον ὁσων ἀδρανόυσαν ἐκφράζει παραστατικότατα ο Ισοκράτης (Περὶ τοῦ Ζεύγους 13-14): «Δεν καταλάβατε τον Πειραιά και δεν καταστρέφατε το σιτάρι στην ὑπαίθρο και δεν ἐκόβατε τα δένδρα και δεν ἐβάλατε φωτιά στα προάστια της πόλεως και στο τέλος δεν ἐπιτεθήκατε ἐναντίον των τειχῶν; Και θεωροῦσατε τόσο ισχυρό το χρέος σας να κάμετε αὐτά, ὥστε οργιζόσαστε περισσότερο ἐναντίον ἐκείνων ἀπὸ τους συνεξορίστους σας, οἱ οἱποῖο ἐμεναν ἡσυχοὶ χωρὶς να δρουν, παρὰ ἐναντίον ἐκείνων που ἦσαν οἱ αἴτιοι των συμφορῶν σας».

τὰ ἐναντία ἅπασι... ἐποίησε· ἡ ἀντίθεση συμπεριφορὰς πολιτῶν - Φίλωνα σε μια πολὺ κρίσιμη για την πόλη στιγμή ἀποτελεῖ προσπάθεια του κατηγοροῦ να τον μειώσει ἀνεπανόρθωτα στη συνείδηση των Βουλευτῶν. Η στάση βέβαια του Φίλωνα δεν εἶναι μοναδική. Παρόμοια συμπεριφορά ἐπέδειξε και ο Καλλίμαχος, ὅπως ἀναφέρει ο Ισοκράτης (Παραγραφή πρὸς Καλλίμαχον 49): «Ὅταν ἦλθαν οἱ Λακεδαιμόνιοι και ο λαὸς ἀποκλείστηκε στον Πειραιά, πάλι αὐτὸς δραπετεύσε και ζούσε μεταξὺ των Βοιωτῶν· ὥστε ἀρμόζει αὐτὸς να ἔχει καταγραφεῖ μᾶλλον με τους δραπετές παρὰ να κατονομάζεται μεταξύ των ἐξορίστων».

9 βουλευθείς... ἢ μεθ' ἡμῶν πολίτης εἶναι· ἡ ἀπαράδεκτη ἐπιλογή του Φίλωνα, δείγμα πολιτικῆς ἀνωριμότητος, εἶναι ἀποτέλεσμα των προηγούμενων ἐπιλογῶν του, που ἀναφέρονται στην παράγραφο 7.

ὥσπερ ἔνιοι τινες τῶν πολιτῶν μετεβάλλοντο· Ορισμένοι ολιγαρχικοὶ μετὰ τη συμφωνία δημοκρατικῶν και ολιγαρχικῶν με τη μεσολάβηση του

βασιλιά της Σπάρτης Πausanία ακολούθησαν τους Τριάκοντα στην Ελευσίνα· μετεστράφησαν όμως στη συνέχεια και μαζί με τους δημοκρατικούς εκστράτευσαν εναντίον τους (Λυσία Δήμου καταλύσεως απολογία 9). Η πολιτική μεταστροφή στηρίζεται σε ένα διαχρονικό πολιτικό αξίωμα που αναφέρει ο Λυσίας (Δήμου καταλύσεως απολογία 8): «οὐδείς ἐστιν ἀνθρώπων φύσει οὔτε ὀλιγαρχικός οὔτε δημοκρατικός, ἀλλ' ἥτις ἂν ἐκάστω πολιτεία συμφέρη, ταύτην προθυμείται καθιστάναι».

τῶν εὐτυχημάτων... μετασχεῖν· οι επιτυχίες των δημοκρατικών υπό τον Θρασύβουλο κατά των Τριάκοντα τους κατέστησαν εξαιρετικά δημοφιλείς, διότι είχαν την ηθική τουλάχιστον συμπαράσταση όλων των Αθηναίων (Λυσία Κατὰ Ἐργοκλέους 12).

ἐπὶ κατεργασμένοις... ἔλθεῖν... συγκατελθεῖν κατεργασάμενος· με την έξοχη αυτή παρονομασία ο ρήτορας αντιπαραθέτει το ατομικό συμφέρον του Φίλωνα με τα συμφέροντα της κοινής πολιτείας. Ο Φίλων λειτούργησε συνειδητά ως άτομο και όχι ως πολίτης.

Την αντίθετη συμπεριφορά προς αυτήν του Φίλωνα επέδειξε κάποιος Ευκράτης, όπως αναφέρει ο Λυσίας (Ἐπὲρ τῶν τοῦ Νικίου ἀδελφοῦ 4-5): «Ενὼ βρέθηκε ανάμεσα σε τέτοιες περιστάσεις, στις οποίες οι περισσότεροι άνθρωποι μεταστρέφονται αναλόγως των γεγονότων και υποχωρούν στα κελύσματα της τύχης, επειδὴ κινδύνευε η δημοκρατία... και ενώ ήταν δυνατόν να γίνει ένας από τους Τριάκοντα και να αποκτήσει μεγάλη δύναμη, προτίμησε να καταστραφεί ενεργώντας για τη σωτηρία σας, παρά να ζήσει και να δει να καταστρέφονται τα τείχη, να παραδίδεται ο στόλος στους εχθρούς και να υποδουλώνεται ο λαός».

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αντωνυμίες

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Αναφορικές προτάσεις. Προσδιορισμός χρόνου

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Η φυσικότητα της διήγησης. Παρονομασία

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 10 - 12

10 ὥς μὴ ἐβουλόμεθα· η έκφραση κατ' ευφημισμὸν ἀντὶ κακῶς.

πράττοντας η υποθετική μτχ. αναλυόμενη έχει τη μορφή εἰ ἐπράττομεν.

οὐδενὶ δοτική προσωπική κτητική.

11 ἀνθρώποις δοτική προσωπική κτητική.

ὀργίζεσθαι επεξήγηση στο δίκαιον ἔθος.

ἄκοντας επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου.

- 12 τοῖνυν ο συμπερασματικός αυτός σύνδεσμος είναι ασθενέστερος του οὖν.

ὅστις οὖν τοσοῦτον κακὸς ἦν αναφορικὸ ὑποθετική πρόταση, η οποία αναλυόμενη σε υποθετική εἴ τις οὖν τοσοῦτον κακὸς ἦν συναποτελεῖ με την ευθεία ερώτηση υποθετικό λόγο του πραγματικού.

πῶς οὐκ ἄν... μισοῖτο; η ρητορική αυτή ερώτηση ισοδυναμεί με έντονη βεβαίωση.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 10 οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιον δυστύχημα γίγνεται· ο Σοφοκλής (Φιλοκτήτης 1318) διαφοροποιείται κάπως από την άποψη αυτή. Αναφέρει σχετικά: «ὅσοι δ' ἐκούσιοισιν ἔγκεινται βλάβαις, --τούτοις οὔτε συγγνώμην ἔχειν δίκαιόν ἐστιν οὔτ' ἐποικτίζειν τινά».

Ο Δημοσθένης (Κατὰ Τιμοκράτους 49) λέγει: «τοῖς γὰρ ἄκουσιν ἁμαρτοῦσι μέτεστι συγγνώμης, οὐ τοῖς ἐπιβουλεύσασιν». Και ο Αριστοτέλης (Ηθικά Νικομάχεια 3.11): «ἐπὶ μὲν τοῖς ἐκούσις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων, ἐπὶ δὲ τοῖς ἄκουσίς συγγνώμης».

- 11 καθέστηκε δέ τι ἔθος δίκαιον πᾶσιν ἀνθρώποις· ο επιθετικός προσδιορισμός δίκαιον αιτιολογείται και δικαιολογείται από τη δοτική πᾶσιν. "Ο,τι είναι σύμφωνο με την κοινή συνείδηση αποτελεί δίκαιον. Πρβλ. «Μηδὲν τε εἶναι φύσει δίκαιον ἢ καλόν ἢ αἰσχρόν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει». Μελέαγρος (Διογ. Λαέρτ. II 83).

τοῖς δὲ πένησιν καὶ ἀδυνάτοις τῷ σώματι... ἁμαρτάνειν· η πενία και η σωματική αναπηρία οδηγούν τους ανθρώπους ευκολότερα σε σφάλματα, διότι και οι δυο αισθάνονται αδικημένοι, οι μεν πένητες από την πολιτεία, οι δε ανάπηροι από την τύχη. Γι' αυτό όχι μόνο το εθιμικό δίκαιο αλλά και η νομοθεσία της αθηναϊκής πολιτείας χαρακτηριζόταν από πνεύμα πραότητας και φιλανθρωπίας προς το συμφέρον τών οικονομικά και σωματικά αδυνάτων (βλ. Δημ. Κατὰ Τιμοκράτους 190: «ὅτι τοὺς νόμους ὡς πραοτάτους καὶ μετριωτάτους εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων μάλιστ' ἐστίν»).

- 12 οὔτε γὰρ τῷ σώματι... ὡς ἐγὼ ἀποδείξω· ενώ ο Φίλων ανήκει στους τοῖς μάλιστα δυναμένοις μὴ ἀδικεῖν, όμως αδίκησε την πόλη και διότι δεν πήρε τα όπλα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και διότι δε δαπάνησε χρήματα υπέρ της πόλεως. Το ακριβώς αντίθετο ισχυρίζεται για

τον εαυτό του ο αντιδίκος του Σίμωνα στον ομώνυμο λόγο του Λυσία (Πρὸς Σίμωνα 47): «καὶ μὴ περιδῆτε ἐκ τῆς πατρίδος ἀδίκως ἐκπεσόντα, ὑπὲρ ἧς ἐγὼ πολλοὺς κινδύνους κεκινδύνευκα καὶ πολλὰς λητουργίας λελητούργηκα, καὶ κακοῦ μὲν αὐτῇ οὐδενὸς αἴτιος γεγένημαι».

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Συνηρημένο ρήματα εις -αω, -εω

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Αναφορικές προτάσεις

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Παραγωγικός συλλογισμός

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 13 - 14

13 ἀποδοκιμάσαντες υποθετική μτχ. Αναλλύμενη σε υποθετική πρόταση *ἐάν ἀποδοκιμάσητε* συναποτελεί με το ρήμα *ἀπεχθήσεσθε* υποθετικό λόγο του προσδοκωμένου.

γενόμενος εναντιωματική μτχ. Η σημασία της μετοχής καθίσταται σαφέστερη με την πρόταξη του *καὶ ταῦτα*.

14 εἰ... περίεστι τῶν πολιτῶν, μετ' ἐκείνων βουλεύειν ἀξιούτω υποθετικός λόγος του πραγματικού.

ἐάν ποτε λάβωσι τὴν πόλιν, μετ' ἐκείνων βουλεύειν ἀξιούτω υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

13 οὐδὲ γὰρ τούτοις... καὶ αὐτὸς γενόμενος· τα κοινὰ πάθη συνήθως ἐνώνουν τους ανθρώπους και τους υποδεικνύουν κοινὸ τρόπο συμπεριφοράς. Παρά ταῦτα ο Φίλων καίτοι ομοιοπαθὴς διαφοροποιεῖται αισθητὰ ἀπὸ τους συνεξορίστους του.

14 οὗτ' ἐν τῷ Πειραιεῖ οὗτ' ἐν τῷ ἄστει ἔθετο τὰ ὄπλα· αποτελούσε καθήκον και τιμὴ για τον Αθηναῖο πολίτη να πάρει τα ὄπλα ὑπὲρ του δήμου. Η ἀρνήση αὐτοῦ του καθήκοντος αποτελούσε προδοσία της πατρίδας και της δημοκρατίας. Στον λόγο του Δημοσθένη (Κατὰ Μειδίου 145) ἐπαινείται ο Αλκιβιάδης, ο οποίος «ὑπὲρ τοῦ δήμου θέμενος τὰ ὄπλα οἷς μὲν ἐν Σάμῳ, τρίτον δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τῷ σώματι τὴν εὐνοίαν... ἐνεδείξατο τῇ πατρίδι». Αντίθετα στον λόγο του Λυκούργου (Κατὰ Λεωκράτους 43) κατηγορεῖται ο Λεωκράτης ως προδότης «τὸν ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ τηλικούτοις κινδύνοις καὶ τοςαύτῃ αἰσχύνῃ ἐγκαταλιπόντα τὴν πόλιν, καὶ μήτε ὄπλα θέμενον ὑπὲρ τῆς πατρίδος μήτε τὸ σῶμα παρασχόντα τάξαι τοῖς στρατηγοῖς, ἀλλὰ φυγόντα καὶ προδόντα τὴν τοῦ δήμου σωτηρίαν...».

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αόριστος β'

- β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Δευτερεύουσες προτάσεις
 γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Υποτεταγμένος λόγος

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 15 - 16

- 15 ὥσπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιτῶν (ενν. ἐπηγγέλαντο)... τοῖς σώ-
 μασιν αναφορική παραβολική πρότ.
 16 ψευσαμένῳ, παρελθόντι οι χρονικές μετοχές ἐλκουν την πτώση τους
 από τις δοτικές προσωπικές αὐτῷ και μοι αντίστοιχα.
 ἐλέγχειν απρφ. του σκοπού
 μοι δοτική προσωπική ηθική.
 ὀπλίσαι απρφ. του σκοπού.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 15 λητουργεῖν τοῖς σώμασιν· η τιμητική αυτή για κάθε Αθηναίο πολίτη
 έκφραση χρησιμοποιείται από τον Λυσία (Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους
 χρημάτων 58: «πεντήκοντα γὰρ ἔτη ἐστὶν ὅσα ὁ πατήρ καὶ τοῖς χρή-
 μασι καὶ τῷ σώματι τῇ πόλει ἐλητούργει») και από τον Δημοσθένη
 (Κατὰ Μειδίου 165: «ἐνταῦθα τοῖς σώμασιν αὐτοὶ λητουργεῖν ἤξιουν»).
- α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αόριστος
 β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Δοτική πτώση

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 17 - 19

- 17 ὅπως... καταστάσει, ὅπως... συμφορῶν πλάγιες ερωτηματικές προτά-
 σεις, αντικείμενα των ρημ. διενόηθη και παρεσκευάσατο αντίστοιχα.
 οἷς δοτική προσωπική χαριστική.
 18 τῷ πλήθει δοτική αντικειμενική στο εὔνοι.
 βοηθεῖν απρφ. αναφοράς στο επίθ. ἀδύνατοι.
 ἀφηρεῖτο το δίπτωτο αυτό ρήμα συντάσσεται με δύο αιτιατικές, ὅπως
 εν προκειμένῳ, και με γενική και αιτιατική (βλ. παρ. 19 τούτων
 ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα).
 19 ὅστις ἐτόλμησεν τούτων ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα αναφορική - αιτιο-
 λογική πρόταση ως εξαρτημένη από το ψυχικού πάθους ρήμα ὑπερμι-
 σήσατε.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 17 οὐχ... διενόηθη, ἀλλ'... παρεσκευάσατο· λίαν εύστοχη η αντίθεση που
 γλαφυρότατα αποτυπώνει τη νοοτροπία του Φίλωνα. Η αντίθεση κα-

θίσταται εντονότερη με την εμφαντική ταυτολογία «ἐν τοιούτῳ καιρῷ καὶ τοιαύτῃ καταστάσει» ἀλλὰ και ἀπό την αντιθετική φράση «ὅπως τι κερδανεῖ ἀπὸ τῶν ὑμετέρων συμφορῶν».

οἷς τὰ ὑμέτερα δυστυχήματα εὐτυχήματα ἐγεγονέει· ἔξοχη ἡ ἀντίθεση καταστάσεων που εκφράζεται με την παρονομασία δυστυχήματα «---» εὐτυχήματα.

- 18** **εὖνοι μὲν ὄντες, τῷ πλήθει, ἀδύνατοι δὲ ὑπὸ τῆς ἡλικίας βοηθεῖν·** τραγική διὰ τὸν τοιοῦτον καιρὸν καὶ τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἡ ἀντίθεση. Εἰδώ ἰσχύει το εὐαγγελικόν «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (Ματθαῖος 26. 42).

περὶ πλείονος ποιούμενος... μηδὲν ἀδικεῖν· ἡ προαίρεση τοῦ Φίλωνα χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. Ασφαλῶς δὲν εἶχε υπόψη τοῦ οὔτε τῇ Σοφόκλειᾳ ῥήσῃ «οὐκ ἐξ ἅπαντος δεῖ τὸ κερδαίνειν φιλεῖν» (Αντιγόνη στ. 312) οὔτε το Σωκρατικόν «οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν» (Πλάτ. Κρίτων 49b).

οἱ νῦν αὐτόν... ἐπεξελθεῖν ἅπαντες· εὐσχημη δικαιολογία τοῦ κατηγόρου γιὰ τὴν ἀπουσία ἀρκετῶν μαρτύρων. Ἡ μεγάλη ἀπόστασις ὁρισμένων δῆμων ἀπὸ το ἄστυ δὲν επέτρεπε τὴν προσέλευση στο δικαστήριον σε δημότες μεγάλης ἡλικίας. Ὅσοι ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς προσέρχονταν, κατέθεταν πρῶτοι ὥστε νὰ μποροῦν ἐγκαίρως νὰ ἐπιστρέψουν στον δῆμον τοὺς (Δημ. πρὸς Εὐβουλίδην 11). Σύμφωνα με το αττικὸ δίκαιο σε περίπτωσι ἀπουσίας κάποιου μάρτυρα ἀπὸ το δικαστήριον λόγω ἀσθενείας, γήρατος ἢ ἐπείγουσας ἀναχώρησης, το δικαστήριον δεχόταν γραπτὴ κατάθεσὶ τοῦ ἐνώπιον μαρτύρων, ἐφόσον αὐτοὶ διαβεβαίωναν τὴ γνησιότητά της. Ἡ πράξι αὐτὴ ὀνομαζόταν **εκμαρτυρία** (Ἰσαίου *Περὶ τοῦ Πύρρου κλήρου* 20).

Το ῥῆμα **ἐπεξέρχομαι** με δικανικὴ σημασία χρησιμοποιεῖται και ο ῥήτορας Ἀντιφώντας (Κατὰ τῆς Μητροῦς 11): ἀπηγγέλθη ὅτι ἐπεξίοιμι τοῦ πατρὸς τὸν φονέα.

- 19** **τοῦτον ὑπερμισήσατε, ὅστις ἐτόλμησεν... τὰ ὑπάρχοντα·** στη διαφορετικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Φίλωνα ἀπὸ αὐτῆς των ἄλλων πολιτῶν ἀέναντι στους ἀπορους συμπολίτες τοὺς στηρίζει ο κατήγορος τὴν προτροπὴ τοῦ πρὸς τοὺς Βουλευτές.

Πρὸβλ. (Ἰπὲρ τοῦ Ἀδυνάτου 2) «καίτοι ὅστις τούτοις φθονεῖ οὐς οἱ ἄλλοι ἐλεοῦσι, τίνος ἂν ὑμῖν ὁ τοιοῦτος ἀποσχέσθαι δοκεῖ πονηρίας;»

α. Κυρίαρχο γραμματικὸ φαινόμενο: Συνηρημένα ῥήματα εἰς -εω

β. Κυρίαρχο συντακτικὸ φαινόμενο: Αναφορικές προτάσεις

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Η αντίθεση και το πάθος

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 20 - 23

- 20 ἢ οἱ οἰκεῖοι γινώσκουσι ἑ' ὅρος σύγκρισης ἀπὸ το ἐπὶρ. **διαφερόντως**. αὐτῷ ποιητικό αίτιο.
αὐτοῦ ἡ λέξη λόγῳ τῆς θέσεώς τῆς συνδέεται συντακτικά και με τῆ λέξη μήτηρ και με το ρ. **κατηγόρει**.
- 21 Ἀντιφάνει τριπλή ἡ συντακτική ιδιότητα τῆς λέξεως, ὡς συνδεομένη με τις μετοχές **προσθήκουσα, πιστεύουσα** και με το ρ. **ἔδωκεν**.
- 22 **μίκρ'** ὠφελουμένη το σύστοιχο αντικείμενο ανεβάζει τον τόνο, διότι εκθλίβεται.
ἀπὸ ἑαυτῆς εμπρόθ. προσδ. τῆς προέλευσης.
τεθνεώσης χρονική μτχ.
τι αντικείμενο του απρφ. **διανοηθῆναι**.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 20 τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστ'... **ἀποδοκιμασθῆναι**: ἡ αποδοκιμασία του Φίλωνα ὡς δίκαιο ἀποτέλεσμα τῆς δοκιμασίας του προκαθορίζει το ποιόν των πράξεών του που εκφράζει ἡ δεικτική ἀνωνυμία.
ῥαδίον ἐστιν ὑμῖν γνῶναι: παρόμοια ἐκφραση του Λυσία βλ. (Ὑπὲρ τοῦ Ερατοσθένους φόνου 39) «ῥαδίως δὲ ἐκ τῶνδε γνώσεσθε».
ἐξ ὧν... περὶ αὐτήν: ἀριστη ἡ ἐπιλογή του χρόνου για τις σχέσεις μητέρας - υιού. Ἡ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης τῆς μητέρας προς τον υἱό τῆς και μάλιστα τις τελευταίες τῆς στιγμές ἀποτελεῖ ἰσχυρότατο εἰς βάρος του Φίλωνα ἐπιχείρημα.
- 21 **ἄρα δῆλον ὅτι... ἂν ποιήσαντα**; Ἡ ἐρώτηση ἰσοδυναμεῖ με ἐντονη βεβαίωση. Για τῆ φροντίδα προς τους γονεῖς και τῆν ἐλπίδα τους να τους προσφερθούν **τα νομιζόμενα**, ἀλλά και για το καθήκον των παιδιών τους να τα προσφέρουν βλέπε (Ἰσαίου *Περὶ τοῦ Μενεκλέους κλήρου* 10: «ἐσχόπει ὁ Μενεκλῆς ὅπως μὴ ἔσοιτο ἅπαις, ἀλλ' ἔσοιτο αὐτῷ ὅστις ζῶντα γηροτροφῆσαι καὶ τελευτήσαντα θάψοι αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον τὰ νομιζόμενα αὐτῷ ποιήσοι».
Ἰσαίου *Περὶ τοῦ Απολλοδώρου κλήρου* 30: «Πάντες γάρ οἱ τελευτήσιν μέλλοντες πρόνοιαν ποιοῦνται σφῶν αὐτῶν ὅπως μὴ ἐξερημώσωσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἴκους, ἀλλ' ἔσται τις καὶ ὁ ἐναγιῶν καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων».
Ἰσαίου *Περὶ τοῦ Κίρωνος κλήρου* 32: (νόμος) κελεύει γάρ τρέφειν

τούς γονέας· γονεῖς δ' εἰσὶ μήτηρ καὶ πατήρ καὶ πάππος καὶ τήθη καὶ τούτων πατήρ καὶ μήτηρ, ἐὰν ἔτι ζῶσιν... διόπερ ἀνάγκη τρέφειν αὐτούς ἐστι, καὶ μὴδὲν καταλίπωσιν».

Λυσία Κατὰ Ἀγοράτου 45: «οἱ μὲν γονέας σφετέρους αὐτῶν πρεσβύτας καταλείποντες, οἳ ἤλπιζον ὑπὸ τῶν σφετέρων αὐτῶν παίδων γηροτροφηθέντες, ἐπειδὴ τελευτήσειαν τὸν βίον, ταφῆσθαι»).

- 22 μήτηρ, ἣ πέφυκε... τὰ γιγνόμενα δοκιμάζειν·** ἡ Κλυταιμνήστρα (Σοφ. Ἠλέκτρα 770 - 1) αναφέρει σχετικά: «δεινὸν τὸ τίκτειν ἐστίν· οὐδὲ γὰρ κακῶς / πάσχοντι μῖσος ὧν τέκνη προσγίγνεται» = «δύσκολο νάσαι μάνα. Κι ὅταν κακοπάθεις ἀπ' τα παιδιὰ σου, δεν μπορεῖς να τα μισήσεις» (μετάφρ. Απ. Μελαχρινού). Πρβλ. ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ὑμνο τῆς Ἀγάπης τοῦ Αποστόλου Παύλου (Α' πρὸς Κορινθίους 13): « ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει».

Ἡ μητρικὴ κρίση στηρίζεται πολὺ περισσότερο στο συναίσθημα «**εὐνοία**» παρά στον ὀρθολογισμό «**ἐλέγχω**».

- 23 τοιαῦτα ἁμαρτάνει ἁμαρτήματα·** ἡ σκόπιμη τοποθέτηση ἀπὸ τὸν ἐξαίρετο λογογράφου τοῦ ρήματος ἀνάμεσα στὴν ἀντωνυμία καὶ τὸ σύστοιχό του ἀντικείμενο ὑπηρετεῖ καὶ τὸ νόημα, με τὴν ἐμφαση ποὺ τοῦ προσδίδει, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητικὴ τοῦ λόγου, ἡ ὁποία παίζει καθοριστικὸ ρόλο στὴ συνείδηση τοῦ ἀκροατή. Ὁ Λυσίας χρησιμοποιεῖ πρὸς ἐντυπωσιασμό καὶ ἐμφαση τῶν λεγομένων τοῦ συχνὰ παρόμοιες ἐκφράσεις, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ σύστοιχο ἀντικείμενο. Βλέπε Πρὸς Σίμωνα 47 «ὑπὲρ ἧς πολλοὺς κινδύνους κεκινδύνευκα καὶ πολλὰς λητουργίας λελητούργηκα» καὶ Περὶ τοῦ Σηκοῦ 41 «πολλὰς μὲν ναυμαχίας ὑπὲρ αὐτῆς νενυμαχηκώς, πολλὰς δὲ μάχας μεμαχημένος».

α. Κυρίαρχο γραμματικὸ φαινόμενο: Ἀντωνυμίες

β. Κυρίαρχο συντακτικὸ φαινόμενο: Σύστοιχο ἀντικείμενο. Ονοματικές προτάσεις

γ. Κυρίαρχο υφολογικὸ φαινόμενο: Ἐναντίωση

ΠΙΣΤΗ 24 - 33

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 24 - 26

- 24 τί βουληθέντες;** ἡ μετοχή εἶναι χρονικοαιτιολογική. Ἡ ἐρώτηση κατάντησε τυπικὴ αιτιολογικὴ ἐκφραση ἰσοδύναμη πρὸς τὰ «**γιατί**», «**τί**» Ἀνάλογες ἰσοδύναμες ἐκφράσεις εἶναι; «**τί μαθών**», «**τί παθών**»; Πρβλ. Ἰσοκράτης (Ἀρεοπαγитικός 71): τί βουλόμενος ἀντὶ τῆς πολι-

τείας τῆς οὕτω πολλὰ καὶ καλὰ διαπεπραγμένης ἑτέραν ὑμᾶς πείθω μεταβαλεῖν;

εἰ μὴδέποτε τιμωρηθήσεται ἡ πρότασις εἶναι μᾶλλον πλάγια ερωτηματική ως υποκ. της ἀπρόσωπης ἐκφράσεως ψυχικοῦ πάθους δεινὸν εἶναι· μπορεί ὅμως νὰ χαρακτηρισθεῖ καὶ ως αιτιολογική υποθετικής αιτιολογίας.

25 ἵνα βελτίους ὦσιν οἱ πολῖται ἡ τελική πρότ. ως ἐπεξήγηση στο *διὰ τοῦτο*.

ἐὰν αἰσθάνωνται... τιμώμενοι, κίνδυνος παύσεσθαι... ἐπιτηδευμάτων υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου.

τοῖς πονηροῖς δοτική ἀντικειμενική στο ἐπίρρ. *ὁμοίως*.

τῶν αὐτῶν γενική κτητική.

τιμῶν τελ. ἀπρφ. ως υποκείμενο της ἀπρόσωπης ἐκφράσεως (*ἔργον*) εἶναι.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Στις παραγράφους 24 - 25 κυριαρχοῦν ἀπὸ αισθητικής πλευράς οἱ ἐρωταποκρίσεις (*σχῆμα υποφοράς - ἀνθυποφοράς*) που κάνουν τον λόγο ἐντονο καὶ ζωηρό καὶ αποτελοῦν τεκμηριωμένη ἀπάντηση στο γενικό εἰσαγωγικό ἐρώτημα «Τί ἂν οὖν... τοῦτον δοκιμάσαιτε;» Τῇ χρήσῃ της υποφοράς που ἀποτελεῖ υποδειγματικό στοιχείο ρητορικής χρησιμοποιοῖ ὁ Λυσίας με μεγάλη ἐπιτυχία στον γνωστό του λόγο «Ὑπὲρ τοῦ Ἀδυνάτου», συμπτωματικά στις ἴδιες παραγράφους 24 - 25, ἀλλὰ καὶ σε ἄλλους λόγους, ὅπως τους *Κατὰ Ἀνδοκίδου* 46, *Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α'* 41 - 42, *Κατὰ Νικομάχου* 26 - 27.

24 ἀλλὰ τὰ μέγιστα περὶ τὴν πατρίδα ἡδίκηκεν· το μέγεθος της ἀδικίας καθορίζεται ὄχι μόνο ἀπὸ τον υπερθετικό βαθμὸ του σύστοιχου ἀντικειμένου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τον ἐμπρόσθετο προσδιορισμὸ της ἀναφοράς.

25 ἀλλὰ κίνδυνος... ἐπιτηδευμάτων· για τον ρόλο της ἰσότητος στη χρηστή διοίκηση της πόλεως ὁ Ἰσοκράτης ἀναφέρει (*Ἀρεοπαγитικός* 21) τα ἐξής: «Μέγιστον δ' αὐτοῖς συνεβάλετο πρὸς τὸ καλῶς οἰκεῖν τὴν πόλιν, ὅτι δυοῖν ἰσοτήτοι νομιζομέναι εἶναι, καὶ τῆς μὲν ταῦτόν ἄπασιν ἀπονεμούσης τῆς δὲ τὸ προσῆκον ἐκάστοις, οὐκ ἡγνόουν τὴν χρησιμωτέραν, ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσαν τοὺς χρηστοὺς καὶ τοὺς πονηροὺς ἀπεδοκίμαζον ὥς οὐ δικαίαν οὖσαν, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκαστον τιμῶσαν καὶ κολάζουσιν προηροῦντα» (=Πάρα πολὺ τους βοήθησε στη χρηστή διοίκηση της πόλεως ὅτι, ἐνῶ εθεωρεῖτο

πως υπάρχουν δύο ισότητες, και η μία αποδίδει το ίσον η δε άλλη αυτό που στον καθένα ταιριάζει, δεν αγνοούσαν τη χρησιμότερη ισότητα, αλλά απεδοκίμαζαν εκείνην που έκρινε άξιους των ίδιων αμοιβών και τιμών τους ενάρετους και φαύλους, επειδή κατ' αυτούς δεν ήταν δίκαιη. Αντίθετα προτιμούσαν εκείνην (την ισότητα) που τιμούσε και τιμωρούσε τον καθένα σύμφωνα με την αξία του).

26 εἰ μὲν τις φρούριόν τι προὔδωκεν ἢ ναῦς ἢ στρατόπεδόν τι... ἔζημιούτο· ο ρήτορας Ὑπερείδης (Ὑπέρ Εὐξενίππου 7 - 8) αναφέρει σχετικά: «Ὑπέρ τίνων οὖν οἴεσθε δεῖν τὰς εἰσαγγελίας γίνεσθαι;... ἐάν τις (ὁ νόμος φησί) πόλιν τινὰ προδῶ ἢ ναῦς ἢ πεζὴν ἢ ναυτικὴν στρατιάν...».

Για την τιμωρία που ο νόμος επέβαλλε στους ιεροσύλους και προδότες ο Ξενοφῶν (Ἑλλ. 1.7.22) αναφέρει: «...κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἔστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις τὴν πόλιν προδῶ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι». Επίσης ο Λυκούργος (Κατὰ Λεωκράτους 115): «Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, τούτου τοῦ ψηφίσματος. Ἐπειτα ἐκεῖνοι μὲν τὰ τοῦ προδότου ὅσα ἀνορύξαντες ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐξώρισαν, καὶ τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ αὐτοῦ Ἀρίσταρχον καὶ Ἀλεξικλέα ἀπέκτειναν καὶ οὐδ' ἐν τῇ χώρᾳ ταφῆναι ἐπέτρεψαν· ὑμεῖς δ' αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ προδεδωκὸς τὴν πόλιν ζῶν καὶ ὑποχείριον ἔχοντες τῇ ψήφῳ ἀτιμώρητον ἔασετε;».

οὗτος δὲ προδούς ὅλην τὴν πόλιν· την ἰδία κατηγορία προσάπτει στον Λεωκράτη ο Λυκούργος (Κατὰ Λεωκράτους 59): «...τουτονὶ δ' ὅλην ἔκδοτον ποιῆσαι τὴν πόλιν».

οὐχ ὅπως μὴ τιμωρηθήσεται ἀλλὰ καὶ ὅπως τιμήσεται παρασκευάζεται· ἀνάλογη ἀντίθεση του Λυσία στον λόγο του (Κατὰ Ἐργοκλέους 7) «οὐκ ἐτι ὥς ἀρξόμενοι παρασκευάζονται ἀλλ' ὥς ὑμῶν ἄρξοντες».

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Συνηρημένα ρήματα εις -αω, -ου
 β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Ὑποθετικοὶ λόγοι. Προσδιορισμός του αἰτίου

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Σχῆμα υποφοράς - ανθυποφοράς

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 27 - 30

27 ὥς, εἰ δὴ τι ἦν ἀδίκημα... καιρῶ, νόμος ἂν ἔκειτο περὶ αὐτοῦ διαρρή-
 δην εξαρτημένος υποθετικός λόγος του μὴ πραγματικού.

28 οὐ γὰρ ἂν δήπου, εἰ μὲν τις λίποι..., ἐτέθη νόμος... εἰ δὲ τις... λίποι...,

οὐκ ἂν ἐτέθη αντίθεση υποθετικών λόγων που εκφράζουν την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν.

ἢ σφόδρα γ' ἂν (ἐτίθετο ἢ ἐτέθη νόμος), εἴ τις ᾤθη... τοιοῦτόν ποτε υποθετικός λόγος του μη πραγματικού.

30 δι' ὃ τι... τιμᾶτε η πρόταση πλάγια ερωτηματική ως αντικείμενο του ρ. ἀναμνήσθητε.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

27 νόμος ἂν ἔκειτο... οὐδεὶς περὶ αὐτοῦ ἐγράφη νόμος· νόμος πρέπει να υπήρχε αποδιδόμενος στον Σόλωνα, όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης (*Ἀθηναίων Πολιτεία* 8.5: Ὅρων δὲ (Σόλων) τὴν μὲν πόλιν πολλάκις στασιάζουσιν, τῶν δὲ πολιτῶν ἐνίους διὰ τὴν ῥαθυμίαν ἀγαπῶντας τὸ αὐτόματον, νόμον ἔθηκε πρὸς αὐτοὺς ἴδιον, ὃς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλεως μὴ θῆται τὰ ὄπλα μηδὲ μεθ' ἐτέρων, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν = βλέποντας όμως (ο Σόλων) την πόλη πολλές φορές να στασιάζει και μερικὸς πολίτες ἀπὸ ἀδιαφορία να προτιμῶν ὅ,τι φέρει η τύχη, ἔθεσε εἰδικό γι' αὐτοὺς νόμο, ὅποιος ὅταν η πόλη στασιάζει δεν προσχωρεῖ ἐνόπλιος οὔτε με τη μια οὔτε με την ἄλλη πολιτική μερίδα, να στερεῖται των πολιτικῶν του δικαιωμάτων και να μην μετέχει στα κοινά), ἀλλὰ φαίνεται ὅτι, την εποχή που εκφωνήθηκε ο λόγος, εἶχε πέσει σε ἀχρηστία, ὡς και πολλοὶ ἄλλοι νόμοι του Σόλωνα (*Ἀριστ. Ἀθην. Πολ.* 8. 3). Ἴσως η ἀμνηστία, που ἰσχυσε μετὰ την ἐπάνοδο τῆς δημοκρατίας, να οδήγησε τον Φίλωνα στον ἰσχυρισμό του για ἀνυπαρξία, σχετικὸ με την κατηγορία του, νόμου.

ἁμαρτήσεσθαι... τοσαύτην ἁμαρτίαν· το μέγεθος του ἐγκλήματος ἀποδίδεται με τη χρήση του σύστοιχου αντικειμένου και τον επιθετικὸ του προσδιορισμό.

Η τοποθέτηση του αντικειμένου στο τέλος τῆς προτάσεως στοχεύει στη συναισθηματικὴ φόρτιση των Βουλευτῶν (βλ. παρ. 23).

29 τοὺς μετοίκους... ἐτιμῆσατε ἄξιως τῆς πόλεως· ο Λυσίας δρᾶττεται τῆς ευκαιρίας να ἐπαινέσει, ὅχι ἀδίκως, την τάξη των μετοίκων, στην οποία ἀνήκε, και φυσικά τον εαυτό του για τὴ σημαντικὴ προσφορά τους (οὐ κατὰ τὸ προσῆκον ἑαυτοῖς) στην ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας. Βλέπε και Ἐπιτάφιον 66 «ἄξιον δὲ καὶ τοὺς ξένους τοὺς ἐνθάδε κειμένους ἐπαινέσαι οἱ τῷ πλήθει βοηθήσαντες καὶ περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας μαχόμενοι πατρίδα τὴν ἀρετὴν ἡγησάμενοι, τοιαύτην τοῦ βίου τελευτὴν ἐποίησαντο· ἄνθ' ὧν ἡ πόλις αὐτοὺς καὶ ἐπένθησε καὶ ἔθαψε δημοσίᾳ, καὶ

ἔδωκεν ἔχειν αὐτοῖς τὸν ἅπαντα χρόνον τὰς αὐτὰς τιμὰς τοῖς ἀστοῖς».

Πολλοὶ μέτοικοι και ο Λυσίας ἐγιναν ἰσοτελεῖς ὅχι ὁμῶς πολῖτες με πλήρη δικαιώματα, ὅπως εἶχε προτείνει με ψήφισμα ο Θρασύβουλος, διότι ο Ἀρχίνος κατήγγειλε το ψήφισμα ὡς παράνομο, ἐπειδὴ ἦταν ἀπροβούλευτο (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. 40.2 και Αἰσχίν. Κατὰ Κτησιφ. 195).

30 τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας γενομένους περὶ τὴν πόλιν τιμᾶτε· ἡ φράση χρησιμοποιοῖται για ὅσους παντοιοτρόπως ευεργέτησαν τὴν πόλιν και κυρίως γι' αὐτοὺς που ἀναδείχθηκαν γενναῖοι στη μάχη. Βλέπε Λυσία Ἐπιτάφιο 25 και 51, Κατὰ Ἐρατοσθένους 97 «πολλῶν δὲ και μεγάλων κινδύνων ὑπαρξάντων ἄνδρες ἀγαθοὶ γενομένοι τοὺς μὲν ἠλευθερώσατε, τοὺς δ' εἰς τὴν πατρίδα κατηγάγετε», Πλάτ. Μενέξ. 242b «οὗτοι δὲ πρῶτοι μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον, Ἕλλησιν ἤδη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας βοηθοῦντες πρὸς Ἕλληνας, ἄνδρες ἀγαθοὶ γενομένοι και ἐλευθερώσαντες οἷς ἐβόηθουν, ἐν τῷδε τῷ μνήματι τιμηθέντες ὑπὸ τῆς πόλεως πρῶτοι ἐτέθησαν». Για τις τιμές που ἡ πόλιν ἀπένεμε στους γενναίους ἄνδρες βλέπε τον Ἐπιτάφιο του Περικλέους και ἰδιαίτερα τὴ φράση «ἄθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ και ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν» (=γιατί τῆς παλικαριάς ἐπάθλα ὅπου ἔχουν ὀριστεῖ πολὺ μεγάλα, ἐκεῖ ζουν και οἱ πιο καλοὶ πολῖτες), ἡ ὁποία συναιρεῖ τὴ γενναιότητα με τὴν τιμή.

τοὺς κακοὺς· ἡ λέξη ἐδῶ σημαίνει τον δειλό. Βλ. Ὀμήρου Ἰλιάδα Θ 153 «εἴ περ γὰρ σ' Ἐκτωρ γε κακὸν και ἀνάλκιδα φήσει» (=και αν ὁ Ἐκτωρ σε πει δειλό κι ἀνίσχυρο) και Θουκ. 2. 87 «καὶ οὐκ ἐνδῶσομεν πρόφασιν οὐδενὶ κακῷ γενέσθαι» (= και δε θα δώσουμε σε κανένα πρόφασιν να φανεῖ δειλός).

ἀτιμᾶζετε· ἡ **ατιμία** ἦταν μια αυστηρὴ ποινὴ που ἐπέβαλλε ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία στους πολῖτες τῆς για διάφορα ἐγκλήματα και σήμαινε τὴν ολική ἢ μερικὴ στέρηση τῶν πολιτικῶν τους δικαιωμάτων. Κατὰ τον ἔκτο και τις ἀρχές του πέμπτου αἰῶνα ἡ ατιμία ἦταν «θέση ἐκτὸς νόμου». Ἡ ατιμία αὐτοῦ του εἶδους ἰσοδυναμοῦσε σχεδόν με ἀπέλαση ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ και μπορούσε να ἐπιβληθεῖ τόσο σε ξένους ὅσο και σε Ἀθηναίους. Τον τέταρτο ὁμῶς αἰῶνα ἡ ατιμία με τὴν ἐννοια μόνον τῆς στέρησης τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων εἶχε χάσει μέρος τῆς αυστηρότητάς τῆς. Ἡ στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἦταν κανονικὰ ἰσόβια. Μπορούσε να γίνε κληρονομικὴ και να ἰσχύει και για τους ἀπογόνους του ἐγκληματία· συχνότερα ὁμῶς ἐπιβαλλόταν μόνον στον ἴδιο τον ἐγκληματία. Ὁ ρήτορας **Ἀνδοκίδης** (Περὶ Μυστηρίων 73 - 75) ἀναφέρει ποιες ἦταν οἱ παραβάσεις που ἐτιμωροῦντο με τὴν ποινὴ τῆς ατιμίας: «Ποιοὶ ἦσαν δὲ οἱ στερημένοι

των πολιτικών τους δικαιωμάτων και με ποιο τρόπο τα είχε ο καθένας στερηθεί; Εγώ θα σας πω. Άλλοι μεν ήταν εκείνοι που χρωστούσαν στο δημόσιο, δηλ. όσοι αφού χρημάτισαν άρχοντες, είχαν καταδικασθεί για υπεξαίρεση δημόσιων χρημάτων ή είχαν καταδικασθεί για δημόσιο αδίκημα ή σε πρόστιμα ή επειδή νοίκιασαν φόρους του δημοσίου και δεν πλήρωςαν τα χρήματα ή έδωσαν εγγυήσεις προς το δημόσιο· αυτοί έπρεπε να πληρώσουν μέχρι της ενάτης πρυτανείας, διαφορετικά να διπλασιάζεται το χρέος τους και να πωλούνται τα κτήματά τους. 74 Αυτός μεν ήταν ο ένας τρόπος στερήσεως των πολιτικών δικαιωμάτων, άλλος δε τρόπος ήταν αυτός που αφορούσε εκείνους που στερούνταν μεν τα πολιτικά τους δικαιώματα, κατείχαν όμως την περιουσία τους· και αυτοί πάλι ήταν όσοι καταδικάσθηκαν για κλοπή ή δωροδοκία· και όσοι έγιναν λιποτάκτες ή ανυπότακτοι ή καταδικάσθηκαν για δειλία ή για μη συμμετοχή σε ναυμαχία ή διότι έρριψαν την ασπίδα ή καταδικάσθηκαν τρεις φορές για ψευδομαρτυρία ή τρεις φορές για ψευδοκλητεία ή κακοποίησαν τους γονείς τους· όλοι αυτοί είχαν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα, είχαν όμως τις περιουσίες τους. 75. Ήταν δε πάλι άλλοι κατά προστάξεις, που δεν είχαν στερηθεί εντελώς τα πολιτικά τους δικαιώματα, αλλά μερικώς μόνο, όπως π.χ. οι στρατιώτες που, επειδή έμειναν στην πόλη την εποχή των τετρακοσίων τυράννων, ως προς τα άλλα (δικαιώματα) ήταν όμοιοι με τους λοιπούς πολίτες, δεν επιτρεπόταν όμως σ' αυτούς να μιλούν στις συνελεύσεις του λαού ούτε να γίνουν βουλευτές. Αυτοί είχαν στερηθεί αυτά τα πολιτικά δικαιώματα, γιατί η πρόσταξη γι' αυτούς ήταν τέτοια».

οὐ τῶν γεγενημένων μᾶλλον τι ἔνεκα ἢ τῶν γενησομένων· για τον παιδευτικό ρόλο της ποινής βλ. Πλάτ. Πρωταγ. 324: «ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἔνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γὰρ ἂν τὸ πραχθὲν ἀγέννητον θεΐη ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα» και Αυσ. Κατὰ Ἀλκιβιάδου 12: «ἡγοῦμαι δικάζειν ὑμᾶς οὐ μόνον τῶν ἐξαμαρτόντων ἔνεκα, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀκοσμοῦντων σωφρονεστέρους ποιῇτε».

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Παθητικοί χρόνοι ρημάτων

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Ὑποθετικοί λόγοι. Εκφορά αιτίου

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Παραγωγικός συλλογισμός

ΣΧΟΛΙΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ 31 - 33

31 **τι σύστοιχο αντικείμενο.**

ἂν βουλευῆσαι δυνητικό απρφ. αντικείμενο του εννοουμένου ρ. **δοκεῖ.**

τελευταῖος επιρρηματικό κατηγορούμενο της τάξης (σειράς).

τῶν κατεργασαμένων ἡ επιθετική μτχ. ως ὅρος σύγκρισης ἀπὸ το ε-
πίρρ. πρότερον.

εἰ οὗτος μέν... ἡγήσατο, ὑμεῖς δέ... μὴ ἀποδοκιμάσατε ἀντίθεση υποθετι-
κῶν λόγων με κοινή ἀπόδοση *σχέτλιον ἂν εἴη*. Στὴν πρώτη υπόθεση ο
σύνδεσμος *εἰ* συντάσσεται με οριστική (*ἡγήσατο*) ἐπὶ πραγματικού γεγο-
νότος, το οποίο πραγματοποιήθηκε, ἐνὸς στη δεύτερη υπόθεση συντάσσε-
ται με ευκτική (*ἀποδοκιμάσατε*), διότι εκφράζεται ως σκέψη του λέγο-
ντος κάτι το δυνατό στο μέλλον (βλ. ΣΑΕ Ρ. Κυνέρου σημ. 9 σ. 1186
και ΣΑΕ Humbert παρ. 361 σ. 213). Πρβλ. Πλάτ. Ἀπολ. 28ε κ. 29α
«ἐγὼ οὖν δεῖνὰ ἂν εἶην εἰργασμένος, εἰ... τότε μέν... ἔμμενον..., ἐνταῦθα
δέ... λίποιμι τὴν τάξιν».

32 οὐ μετόν αιτιατική ἀπόλυτη, ἐναντιωματική μτχ. (=εἰ καὶ οὐ μέτεστι).

αὐτῷ δοτική προσωπική.

κατεργασαμένων μτχ. ἀπόλυτη αιτιολογική.

33 μὴ τυχῶν μτχ. υποθετική. Ἀναλυόμενη σε υποθετική πρόταση (*εἰ μὴ τύ-
χοι*) συναποτελεῖ με τὴν ἀπόδοση *οὐδ' ἂν ἀγανακτοίη* υποθετικό λόγο α-
πλῆς σκέψης του λέγοντος.

αὐτὸς αὐτόν (ἄμεση ἡ ευθεία ἀντανάκλαση, διότι ἡ αυτοπαθὴς ἀντωνυμία
ἀναφέρεται στο υποκείμενο τῆς προτάσεως). Για να τονιστεῖ ἐντονότερα ἡ
αυτοπάθεια συνάπτεται με τὴν αυτοπαθὴ ἀντωνυμία καὶ ἡ ἀντωνυμία
αὐτός. Πρβλ. Αἰσχ. 3.283 «καταλέλυκε τὴν αὐτὸς αὐτοῦ δύναμιν».

ΣΧΟΛΙΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

31 ποῖων ἂν... ὅρκων φροντίσαι, ὅς ἔργῳ τοὺς πατρίους θεοὺς προὔδωκεν;

Το ρητορικό ἐρώτημα ἰσοδυναμεῖ με ἐντονη ἀρνήση. Το παρελθόν του Φί-
λωνα (προδοσία ἐμπρακτῆ των θεῶν με τὴν ἀθέτηση του εφηβικού ὅρκου)
εγγράται τῇ μελλοντικῇ συμπεριφορᾷ του (παράβαση καὶ του βουλευτικού
ὅρκου). Με ἀπλά λόγια «ο ἄνθρωπος αὐτός, κύριοι Βουλευτές, δὲν ἔχει
οὔτε ἐρό οὔτε ὅσιο».

Δεν μπορεῖ να επικαλεῖται τοὺς θεοὺς ὅποιοι ἔργῳ ἀμφισβητεῖ το κύρος
τοὺς. Ο κατήγορος προσπαθεῖ να φορτίσει συναισθηματικά τοὺς Βουλευ-
τές συνδυάζοντας το στοιχεῖο του πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ευσέβειας. Κάτι
ἀνάλογο βλ. Σοφ. Ἀντιγ. στ. 198 - 201: «τόν δ' αὖ ξυναιμιον τοῦδε, Πο-
λυνεῖχην λέγω, / ὅς γῆν πατρῶν καὶ θεοὺς τοὺς ἐγγενεῖς / φυγὰς κατελ-
θῶν, ἡθέλησε μὲν πυρὶ πρῆσαι κατ' ἄχρας» καὶ Λυκ. Κατὰ Λεωκρ. 143:
«καὶ εἶσαι αὐτόν οἰκεῖν ἐν τοῖς τείχεσιν τῆς πατρίδος· ποίους; ἂ μόνος τῶν

πολιτῶν οὐ συνδιεφύλαξε. καὶ ἐπικαλέσεται τοὺς θεοὺς σώσοντας αὐτὸν ἐκ τῶν κινδύνων· τίνας; οὐχ ὧν τοὺς νεὸς καὶ τὰ τεμένη προῦδωκεν;»

πῶς ἂν χρηστόν τι βουλευῆσαι, ὃς οὐδὲ ἐλευθερώσῃ... ἐβουλήθη; Και ἐδῶ ἡ ρητορική ἐρώτηση ἰσοδυναμεί με ἐντονη ἀρνήση (δεν μπορεῖ να σκεφθεῖ και να αποφασίσει κάτι καλὸ για την πόλη, αὐτός ο οποίος οὔτε την πατρίδα του δε θέλησε να ἐλευθερώσει). Ο ρήτορας τονίζει ἐν προκειμένῳ την ασυνέπεια του Φίλωνα. Το **βούλεσθαι** ἐπηρεάζει αποφασιστικά το **βουλεύεσθαι**, το οποίο εἶναι ἀνάλογο με την προσφορά του πολίτη προς την πατρίδα. Πρβλ. Θουκ. (2. 44): «οὐ γὰρ οἷόν τε ἶσον τι ἢ δίκαιον βουλεύεσθαι, οἱ ἂν μὴ καὶ παῖδας ἐκ τοῦ ὁμοίου παραβαλλόμενοι κινδυνεύουσιν» (=γιατί δεν μποροῦν να αποφασίζουν για τα δημόσια πράγματα δίκια και ὅμοια ὅσοι δεν ἔχουν παιδιά κι αὐτοὶ να δώσουν και ἐτσι δε βρίσκονται στον ἴδιο με τους ἄλλους κίνδυνο).

ποῖα ἂν ἀπόρρητα τηρῆσαι; Η Βουλὴ συνεδρίαζε μερικές φορές μυστικά και οι αποφάσεις ως κρατικά μυστικά ἦταν ἀπόρρητες. Βλ. Ἀνδοκίδης *Περὶ τῆς ἑαυτοῦ Καθόδου* 19: «ἐμοὶ τοίνυν τὰ μὲν ἤδη εἰς ὑμᾶς πεπραγμένα σχεδὸν τε ἅπαντες ἂν εἰδείητε, τὰ δὲ μέλλοντά τε καὶ ἤδη πραττόμενα ἄνδρες ὑμῶν πεντακόσιοι ἐν ἀπορρήτῳ ἴσασιν, ἡ βουλὴ». Δημοσθένης *Κατ' Ἀριστογείτονος* Α' 23: «τὸ τὴν βουλὴν τοὺς πεντακοσίους ἀπὸ τῆς ἀσθενοῦς τοιαυτῆς κιγκλίδος τῶν ἀπορρήτων κυρίαν εἶναι καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας ἐπεισιέναι». Ἀριστοφάνης *Ἐκκλησιάζουσαι* στ. 441 - 444: «οἱ γυναῖκες, εἶπε, / τα θεσμοφῶρια σαν γιορτάζουνε, παραέξω / δε βγάζουνε τα μυστικά τους, μα ἐσύ ὅμως / κι ἐγὼ ὅσα πούμε στα συμβούλια, τα ξερνάμε».

σχέτλιον δ' ἂν εἶη, εἰ... μὴ ἀποδοκιμάσαιτε· ἡ ἀθλιότητα (σχέτλιον) ἐκφράζεται λίαν επιτυχῶς με την ἀντίθεση συμπεριφοράς του Φίλωνα και των Βουλευτῶν· οὗτος μὲν... περὶ οὐδενός ἡγήσατο <---> ὑμεῖς δὲ... μὴ ἀποδοκιμάσαιτε. Η στάση του Φίλωνα προσβάλλει ὅλους τους πολίτες, ἐνῶ ἡ υποθετική ἐπιδοκιμασία της ἀπὸ τους βουλευτὲς υποκρύπτει δειλία, που στηρίζεται στην προσφιλή για τον Λυσία ἀντίθεση των πολλῶν με τον ἕνα ὑμεῖς δὲ <----> τοῦτον ἕνα ὄντα, και ως πράξη ἀδικίας προσβάλλει τη Βουλὴ. Για την ἀντίθεση εἰς <----> πολλοί βλ. Λυσία *Περὶ τοῦ Σηκοῦ* 33, *Περὶ τοῦ Ἀδυνάτου* 13: «ὥστε ὑμᾶς πειρᾶται πείθειν, τοσούτους ὄντας εἰς ὧν», και παρ. 22 του ἰδιοῦ λόγου «νῦν οὗτος εἰς ὧν πείσῃ πάλιν ὑμᾶς ἀφελέσθαι», *Κατὰ Νικομάχου* 32: «δεῖνόν δέ μοι δοκεῖ εἶναι, ὃ ἄνδρες δικασταί, εἰ τούτου μὲν ἐνός ὄντος καὶ οὐδὲν ὑπὸ τῆς πόλεως ἡδικομένου οὐκ ἐπεχείρησαν δεῖσθαι ὡς χρή παύσασθαι εἰς ὑμᾶς ἐξαμαρτά-

νοντα, ὑμᾶς δὲ τοσούτους ὄντας καὶ ἡδίκημένους ὑπὸ τουτουὶ πείσουσιν ὥς οὐ χρὴ δίκην παρ' αὐτοῦ λαμβάνειν».

32 οἱ νῦν μὲν τούτῳ παρασκευάζονται δοθεῖν καὶ δεῖσθαι ὑμῶν· ο ὁμιλητῆς αναφέρεται στους συνηγόρους του Φίλωνα. Για τον λόγο του συνηγόρου βλ. στους λόγους του Λυσία Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α' 20: «ἀξιῶ δ' ἄνδρες δικασταί, ἐὰν μὲν τινες τῶν συγγενῶν αὐτὸν ἐξαιτῶνται, ὀργίζεσθαι ὅτι τούτου μὲν οὐκ ἐπεχείρησαν δεηθῆναι, ἢ δεηθέντες οὐκ ἐδύναντο εὑρέσθαι, ποιεῖν τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως προσταττόμενα, ὑμᾶς δὲ πείθειν πειρῶνται ὥς οὐ χρὴ παρὰ τῶν ἀδικούντων δίκην λαμβάνειν», Κατὰ Νικομάχου 32 (βλ. ανωτέρω), Κατὰ Ἑρατοσθένους 86 και στον λόγο του Δημοσθένη Κατὰ Ἀνδροτίωνος 41

ἐμὲ οὐκ ἐδύναντο πείσαι· ἴσως υποκρύπτεται απόπειρα δωροδοκίας του κατηγορού. Ανάλογη προσπάθεια των συνηγόρων να πείσουν τους κατηγορούς βλ. Λυσία Κατὰ Νικομάχου 34: «εὖ δ' εἰδέναι χρὴ τοὺς αὐτοὺς τούτους, ὅτι πολλὰ δεηθέντες τῶν κατηγορῶν ἡμᾶς μὲν οὐδαμῶς ἔπεισαν» και Δημοσθένη Κατὰ Μειδίου 151: «Τοσούτων τοίνυν καὶ τοιούτων ὄντων ἂ τῷ βδελυρῷ τούτῳ καὶ ἀναιδεῖ βεβίωται, ἔνιοι μοι προσόντες, ὧ ἄνδρες δικασταί, τῶν χρωμένων αὐτῷ παραινούντες ἀπαλλαγῆναι καὶ καθυφείναι τὸν ἀγῶνα τουτονί (=αν και η ζωή του αναίσχυντου και αναιδούς αυτού είναι γεμάτη ἀπὸ τόσα πολλὰ και σοβαρά ἀδικήματα, μερικοί ἀπὸ τους φίλους του, κύριοι δικαστές, με πλησίασαν και με παρακινούσαν να εγκαταλείψω τη δίκη αὐτή και να αποσύρω τη μήνυση ἐναντίον του».

τὰ δὲ ἄθλα αὐτῇ ἢ πολιτεία ἔκειτο· πρβλ. Θουκ. 2.44 «ἄθλα γὰρ οἷς κείται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν».

οὐ μόνον περὶ τοῦ βουλευεῖν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι· ο αγώνας για το βουλευτικό ἀξίωμα ἀφορὰ μόνο το άτομο, ἐνῶ ο αγώνας για την ἐλευθερία ἀφορὰ την πόλη. Ο Φίλων θέτοντας το ατομικό συμφέρον υπεράνω του κοινού συμφέροντος προτίμησε το ἀξίωμα παρὰ την ἐλευθερία της πόλεως που χορηγεῖ τα ἀξιώματα.

καὶ μὴ προδοῦναι μήτε τὴν πατρίδα μήτε τὴν βουλὴν· ὅποιος προδίδει την πόλη προδίδει και τους θεσμούς της. Δυστυχῶς και η Βουλὴ προ των Τριάκοντα εἶχε διαφθαρεῖ και ἐπιθυμούσε την ὀλιγαρχία. Αποδείξε αὐτοῦ εἶναι ὅτι πολλοί ἀπὸ τους Βουλευτές ἐκείνης της Βουλῆς ἦσαν Βουλευτές και της ὑστερης Βουλῆς που διώρισαν οι Τριάκοντα (Λυσία Κατὰ Αγοράτου 20, Ξεν. Ἑλλ. 2.3.11).

ἢς νῦν ἀξιοὶ τυχεῖν οὐ μετὸν αὐτῷ, ἄλλων γε κατεργασαμένων· ο κατήγο-

ρος επισημαίνει την παράλογη αξίωση του Φίλωνα να γίνει μέλος της Βουλής, την οποία πρόδωσε. Ο παραλογισμός αυτός αίρεται με τη φράση **οὐ μετόν αὐτῷ**, η οποία αιτιολογείται με τη γενική απόλυτη ἄλλων κατεργασμένων, με την οποία εννοούνται όσοι Αθηναίοι αγωνίστηκαν **περὶ τῆς ἐλευθερίας**, μεταξύ αυτών και οι παρόντες κριτές - Βουλευτές.

33 ὅτε οὐκ ἤξιώσεν, ὥσπερ νῦν προθύμως κληρωσόμενος ἦλθε, ...καταστῆναι μεθ' ὑμῶν· η αντίθεση ανάμεσα στη χρονική και την αναφορική πρόταση είναι δηλωτική της νοοτροπίας του Φίλωνα.

αὐτῆς· της Βουλής.

μεθ' ὑμῶν· έκφραση αβροφροσύνης προς τους Βουλευτές. Να συνδυαστεί με τη φράση ἄλλων γε κατεργασμένων.

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Συνηρημένα ρήματα εις έω, -οω
Πάθη φωνηέντων

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Απαρέμφατο. Το δυνητικό μόριο ἄν

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Ρητορικές ερωτήσεις

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 34

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 31 - 33

34 ἡ ὑμῖν αὐτοῖς δεύτερος ὅρος σύγκρισης ἀπὸ τοῦ ἄλλοις τισίν, που αποτελεί τον πρώτο ὅρο.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ὁποῖοι τινες ὄντες ἐδοκιμάσθητε· το επιλογικό εγκώμιο των Βουλευτών, που αριστοτεχνικά πλέκει ο δεινός λογογράφος και επίκαιρα χρησιμοποιεί, στηρίζεται στην αξιοκρατική επιλογή τους, που αποτελεί και τον στόχο της δοκιμασίας.

Ανάλογο έπαινο προς τους Βουλευτές βλέπε και στον επίλογο του Ὑπὲρ Μαντιθέου λόγου.

ἔστι γὰρ τὰ τούτου ἐπιτηδεύματα... ἀλλότρια· ο Λυσίας εντυπωσιάζει με το κλείσιμο του λόγου. Η αντίθεση των επιθέτων καινὰ <----> ἀλλότρια είναι για τον Φίλωνα καθοριστική. Το καινόν, όταν είναι ἀλλότριο προς τη δημοκρατία, δεν αποτελεί πρόοδο αλλά οπισθοδρόμηση. Τα καινὰ ἐπιτηδεύματα του Φίλωνα αποτελούν προδοσία της δημοκρατίας και της πόλεως.

Ανάλογους εντυπωσιακούς επιλόγους του ιδίου βλέπε Ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου 50 «ἐγὼ γὰρ νῦν καὶ περὶ τοῦ σώματος καὶ περὶ τῶν χρημάτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κινδυνεύω, ὅτι τοῖς τῆς πόλεως νό-

μοις ἐπειθόμην»· Κατὰ Ἑρατοσθένους 100 «παύσομαι κατηγορῶν. ἀκηκόατε, ἑωράκατε, πεπόνθατε, ἔχετε δικάζετε».

Η συμπεριφορά του Φίλωνα υπήρξε εντελῶς αντίθετη ἀπὸ το πνεῦμα του νόμου του Σόλωνα, ὅπως τον παραθέτει και τον σχολιάζει ο Πλούταρχος (Σόλων 20):

«Τῶν δ' ἄλλων αὐτοῦ νόμων ἴδιος μὲν μάλιστα καὶ παράδοξος ὁ κελεύων ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον. Βούλεται δ', ὥς ἔοικε, ἀπαθῶς μὴδ' ἀναισθήτως ἔχειν πρὸς τὸ κοινὸν ἐν ἀσφαλεῖ θέμενον τὰ οἰκεῖα καὶ τῷ μὴ συναλγεῖν μὴδὲ συννοσεῖν τῇ πατρίδι καλλωπιζόμενον, ἀλλ' αὐτόθεν τοῖς τὰ βελτίω καὶ δικαιοτέρα πράττουσι προσθέμενον συγκινδυνεύειν καὶ βοηθεῖν μᾶλλον ἢ περιμένειν ἀκινδύνως τὰ τῶν κρατούντων» (=Απὸ τους ἄλλους νόμους του Σόλωνα ιδιαίτερα χαρακτηριστικός και παράξενος εἶναι ἐκεῖνος που ὀρίζει ὅτι χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα ὅποιος μένει ουδέτερος σε περίπτωση που θα ξεσπούσε ἐμφύλια διαμάχη στην πόλη. Ἦθελε, ὅπως φαίνεται, ο Σόλων κανέναν πολίτη να μὴ μένει ἀδιάφορος και ἀσυγκίνητος για τα δημόσια ζητήματα κοιτάζοντας μόνο πῶς θα εξασφαλίζει τα δικά του συμφέροντα, οὔτε να καυχῆται πως δεν πονά κι αὐτός και δεν πάσχει με τα δεινά της πατρίδας του. Αντίθετα, ἔπρεπε ο πολίτης ἀπὸ την ἀρχή να παίρνει θέση σ' αὐτοὺς που ἐνεργοῦν πιο σωστά και πιο δίκαια και να κινδυνεύει μαζί τους και να τους βοηθά, ἀντὶ να περιμένει ἀκινδυνα να δει ποιος θα νικήσει).

Επίσης η συμπεριφορά του Φίλωνα εἶναι ξένη πρὸς την ἐννοια του καλοῦ πολίτη, ὅπως αὐτὴ ὀρίζεται ἀπὸ τον Ἀνδοκίδη (Κατὰ Ἀλκιβιάδου 1): «Πολίτου δὲ ἀγαθοῦ νομίζω προκινδυνεύειν ἐθέλειν τοῦ πλήθους, καὶ μὴ καταδείσαντα τὰς ἑχθρας τὰς ἰδίας ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἔχειν ἡσυχίαν· διὰ μὲν γὰρ τοὺς τῶν ἰδίων ἐπιμελουμένους οὐδὲν αἱ πόλεις μείζους καθίστανται, διὰ δὲ τοὺς τῶν κοινῶν μεγάλοι και ἐλεύθεροι γίνονται» (=νομίζω ὅτι γνώρισμα καλοῦ πολίτη εἶναι το να θέλει να διακινδυνεύει για χάρη του λαοῦ και να μὴν ἀδιαφορεῖ για το δημόσιο συμφέρον φοβούμενος τις προσωπικές ἐχθρες· διότι οι πόλεις δε γίνονται μεγαλύτερες ἀπὸ ἐκείνους οι ο-ποῖοι φροντίζουν για τις ἰδιωτικές τους υποθέσεις, γίνονται ὅμως μεγάλες και ἐλεύθερες ἐξ αἰτίας ἐκείνων που ἐνδιαφέρονται για τα κοινά), ἀλλὰ και πρὸς το ἦθος της πόλεως, που οφείλει να μιμνῆται ὅποιος ἀσκέι ἢ πρόκειται να ἀσκήσει δημόσιο αξίωμα. «Τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως πράττοντά τι δεῖ τὸ τῆς πόλεως ἦθος μιμεῖσθαι» (Δημ. Κατὰ Ἀνδροτιῶνος 64).

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Ἀντωνυμίες

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Κατηγορούμενο

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Η συντομία και η χάρη του Επιλόγου

Αν οι Βουλευτές - κριτές λάβουν κατά τη δοκιμασία σοβαρά υπόψη τα τέσσερα αναγκαία προσόντα των αρχόντων: **γινῶναι τὰ δέοντα, ἐρμηνεύσαι ταῦτα, φιλόπολις, χρημάτων κρείσσων**, που αναφέρει στη δημηγορία του ο Περικλής (Θουκ. 2.60) ασφαλώς η απόφασή τους για τον Φίλωνα πρέπει να είναι αρνητική. Ο Φίλων ούτε φιλόπολις υπήρξε ούτε ανώτερος χρημάτων και αυτά τα γνωρίσματα αναπότρεπτα επηρεάζουν το γινῶναι και το ἐρμηνεύσαι. Ο Περικλής λέγει χαρακτηριστικά: «ὅ τε γὰρ γνούς καὶ μὴ σαφῶς διδάξας ἐν ἴσῳ καὶ εἰ μὴ ἐνεθυμήθη. ὅ τε ἔχων ἀμφοτέρω, τῇ δὲ πόλει δύνους, οὐκ ἂν ὁμοίως τι οἰκείως φράζοι· προσόντος δὲ καὶ τοῦδε, χρήμασι δὲ νικωμένου, τὰ ξύμπαντα τούτου ἐνὸς ἂν πωλοῖτο» (= διότι ο δυνάμενος να διαγνώσει τα δέοντα, αλλά παραλείπει να διαφωτίσει περί αυτών τους άλλους, είναι το ίδιο ως να μη αντελήφθη το πρόπτον ορθώς. Ὅστις πάλιν ἔχει καιτα δύο αυτά προσόντα, αλλά δεν ἔχει φιλοπατρίαν, δεν ἡμπορεῖ να ομιλήσει με την ἰδίαν ἀφιλοκερεδὴ ἀφοσίωσιν δια το κοινόν συμφέρον. Αλλά και εἰάν φιλοπατρίαν ἔχει, είναι ὅμως κατώτερος χρημάτων, τα πάντα ἡμποροῦν να θυσιασθούν χάριν αυτών (μτφρ. Ελ. Βενιζέλου --- Θουκ. 2. 60).

ΚΕΙΜΕΝΑ

για τη σχέση **ατόμου - πολιτείας**

1. «Ἦγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί· ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων τὸν τῆς εἰμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιθεῖν δουλεύουσιν ἀποθνήσκειν ἐθέλῃσει, καὶ φοβερωτέρας ἡγήσεται τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ πόλει φέρειν ἀνάγκη, τοῦ θανάτου» (=γιατί ο καθένας τους νόμιζε πως δε γεννήθηκε μόνο για τον πατέρα και τη μητέρα του, αλλά και για την πατρίδα. Και ποια είναι η διαφορά; Αυτός που πιστεύει ότι γεννήθηκε μόνο για τους γονεῖς του, περιμένει τον θάνατο της Μοίρας, που ἐρχεται μόνος του· αυτός ὅμως που πιστεύει ότι γεννήθηκε και για την πατρίδα, θα θελήσει να πεθάνει, για να μη ζήσει να τη δει υπόδουλη, και θα θεωρήσει πιο φοβερές από τον θάνατο τις προσβολές και τους εξευτελισμούς, που αναγκαστικά θα παθαίνει σε μια πατρίδα υποδουλωμένη ---- Δημ. Περὶ τοῦ Στεφάνου 205).

2. «Ἀλλὰ κάκεινο δεῖ σε ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρίς μερίζεται, τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς καιροῖς δίδονται τοῖς τὸν βίον ἡμῶν καταλαμβάνουσι. καλούσης δὲ τῆς πατρίδος αὐτῆς πρὸς τὰ κοινά, ἄτοπον ἴσως τὸ μὴ ὑπακούειν· ἅμα γὰρ συμβαίνει καὶ χώραν καταλιμπάνειν φαύλοις ἀνθρώποις, οἳ οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου πρὸς τὰ κοινὰ προσέρχονται» (=ἀλλὰ και εκείνο πρέπει να θυμάσαι, ὅτι ο καθένας μας δε γεννήθηκε μόνο για τον εαυτό του ἀλλὰ ἕνα κάποιο μέρος ἀπὸ την ὑπαρξή μας ἀνήκει στην πατρίδα, τὸ ἄλλο στους γονεῖς, τὸ ἄλλο στους λοιποὺς φίλους, πολλὰ δε ἀνήκουν και στις περιστάσεις που κατακυριεύουν τη ζωή μας. Ὅταν η πατρίδα μας καλεῖ στη διοίκηση των κοινῶν, δεν πρέπει να ἀρνούμεθα· διότι εκτός των ἄλλων συμβαίνει να ἀφήνουμε τόπο σε ἀκατάλληλους ἀνθρώπους, οἱ οποίοι προσέρχονται στη διοίκηση των κοινῶν ὅχι με την καλύτερη διάθεση (Πλάτ. Θ' ἐπιστολή 358 α-6).
3. «Ἄμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως, μῦριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως, ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν». (=Ἀλλὰ συνάμα οὔτε πρέπει να νομίζει κάθε πολίτης ὅτι αὐτός ἀνήκει στον εαυτό του, ἀλλὰ ὅτι ἀνήκουν ὅλοι στην πόλη, διότι κάθε πολίτης εἶναι ἕνα μέρος της πόλεως, και ὅτι η φροντίδα κάθε ἀτόμου ἀποβλέπει στη φροντίδα του συνόλου ---- Ἀριστοτ. Πολιτικά Θ' 1337α).
4. «Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος ὁρῶν ἀξιόλογον μὲν ἄνδρα ὄντα καὶ πολλῷ δυνατώτερον τῶν τὰ πολιτικά τότε πραττόντων, ὁκνοῦντα δὲ προσίεναι τῷ δήμῳ καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, εἴ τις ἱκανὸς ὢν τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας νικᾷν καὶ διὰ τοῦτο αὐτός τε τιμᾶσθαι καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκιμωτέραν ποιεῖν μὴ θελοῖ ἀγωνίζεσθαι ποῖόν τινα τοῦτον νομίζεις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; Δῆλον ὅτι, ἔφη, μαλακὸν τε καὶ δειλόν. Εἰ δέ τις, ἔφη, δυνατὸς ὢν τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελόμενος τὴν τε πόλιν αὔξειν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὁκνοίῃ δὴ τοῦτο πράττειν, οὐκ ἂν εἰκότως δειλὸς νομίζοιτο; Ἴσως, ἔφη· ἀτὰρ πρὸς τί με ἐρωτᾷς; Ὅτι ἔφη, οἶμαι σε δυνατόν ὄντα ὁκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὧν ἀνάγκη σοι μετέχειν πολίτη γε ὄντι. Τὴν δ' ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθὼν ταῦτά μου καταγιγνώσκεις; Ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς σύνει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι· καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακοινῶνται σοι, ὁρῶ καλῶς συμβουλευόντα, καὶ ὅταν τι ἀμαρτάνωσιν, ὁρθῶς ἐπιτιμῶντα... ὦγαθέ, μὴ ἀγνόει σεαυτὸν, μηδὲ ἀμαρτάνει ἃ οἱ πλεῖστοι ἀμαρτάνουσιν· οἳ γὰρ πολλοὶ ὠρμη-

κότεις ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἑαυτοὺς ἐξετάζειν. μὴ οὖν ἀπορραθῇ τούτου, ἀλλὰ διατείνου μάλλον πρὸς τὸ σαυτῷ προσέχειν. καὶ μὴ ἀμέλει τῶν τῆς πόλεως, εἴ τι δυνατόν ἔστι διὰ σὲ βέλτιον ἔχειν· τούτων γὰρ καλῶς ἐχόντων οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήσῃ» (Ξενοφ. Ἀπομνημονεύματα Γ 7, 1-9).

Β ' ΥΠΕΡ ΜΑΝΤΙΘΕΟΥ

ΛΥΣΙΑ ΥΠΕΡ ΜΑΝΤΙΘΕΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 1-3

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1 Το ρήμα *σύννοιδα*, όταν έχει ως αντικείμενο την αυτοπαθή αντωνυμία (π.χ. *σύννοιδα ἑμαυτῶ*), η οποία ταυτίζεται ως πρόσωπο με το υποκείμενο, συντάσσεται και με κατηγορηματική μετοχή, η οποία τίθεται είτε σε ονομαστική είτε σε δοτική. Όταν όμως συντάσσεται με δοτική του προσώπου, τότε η μετοχή τίθεται σε δοτική.

Π.χ. 1. Ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν σύννοιδα ἑμαυτῶ σοφὸς ὢν (Πλάτ. Απολ. 21B).

2 Ἐμαυτῶ ξυνήρην οὐδὲν ἐπισταμένῳ (Πλάτ. Απολ. 22D).

3 Συνίσασσι Μελήτῳ μὲν ψευδομένῳ, ἐμοὶ δὲ ἀληθεύοντι (Πλάτ. Ἀπολ. 34B).

οἵτινες ἂν αὐτοὺς ἀναγκάζωσιν ...καταστῆναι αναφορικοῦποθετικῇ πρότ. με απόδοση το *εἶναι μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίους*. Εκφράζει το αορίστως επαναλαμβανόμενο στο παρόν ή το μέλλον. Ως υποθετικῇ πρότασι θα έχει τη μορφή *ἂν τινες αὐτοὺς ἀναγκάζωσι... καταστῆναι*.

2 ἐμοῦ λέγοντος ἀκούσῃ· το ρήμα ἀκούω συντάσσεται κυρίως ως εξής:

α) Με γενική και κατηγορηματική μετοχή, όταν δηλώνεται ἄμεση αντίληψη.

Π.χ. ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγομένου (ἀκουσα ο ἰδιος... Ξ. Ἀπ. 2.2.4).

β) Με αιτιατική και κατηγορηματική μετοχή, όταν δηλώνεται ἔμμεση αντίληψη.

Π.χ ἤκουσεν ἤκοντα πάλιν Ξενοφῶντα (επληροφορεῖτο ὅτι... Ξ.Κ.Α. 7.2.10).

γ) Με αιτιατική και ειδικό απαρέμφατο, όταν δηλώνεται αβέβαιο γεγονός ή φήμη.

Π.χ. ἤκουεν αὐτὸν καλὸν κάγαθόν εἶναι (εἶχε ακουστά ὅτι... Ξ.Κ.Π. 1.3.1.).

Ομοίως συντάσσεται και το ρήμα *αἰσθάνομαι*.

αὐτῶ δοτ. προσωπική του ενεργούντος προσώπου.

3 φαίνωμαι ... βεδιωκώς· το ρήμα φαίνομαι συντάσσεται:

α) με κατηγορηματική μετοχή επί πραγματικού φαινομένου (=φαίνομαι ὅτι, αποδεικνύομαι ὅτι). Π.χ. Φαίνονται ἡμῶν οἱ πρόγονοι ἀπάντων διενεγκόντες (Ἰσοκρ. 4.64).

6) με απαρέμφατο επί αθέβαιου φαινομένου (φαίνομαι να, δίνω την εντύπωση ότι)

Π.χ. *Κλαίειν ἐφαίνετο* (Ξ. Συμπ. 1.15).

ἄξιῳ δέ, ὧ βουλῇ, ἔαν μὲν ... ἐπιδείξω, μὴδὲν πῶ μοι πλέον εἶναι ο υποθετικός λόγος εκφράζει το προσδοκώμενο, όπως και ο υποθετικός λόγος που ακολουθεί.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1 τῶν βεβιωμένων· τα βεβιωμένα είναι τα βιώματα του ανθρώπου, οι πράξεις της ζωής του. Ως φιλοσοφικός όρος είναι το σύνολο των ψυχικῶν φαινομένων και γεγονότων του κάθε ανθρώπου, τα οποία συναποτελούν την ατομική του εμπειρία (Πρβλ. Δημ. Κατ' Ἀνδροτίωνος 53 «ὄν οὐδ' ὑπὲρ αὐτοῦ δίκην λαμβάνειν ἔα τὰ πεπραγμένα καὶ βεβιωμένα»).

2 καὶ εἴ τις πρὸς με τυγχάνει ἀηδῶς ἢ κακῶς διακείμενος· το ἀηδῶς διακείμενος ηπιότερο του κακῶς διακείμενος. Το πρώτο εκφράζει την αντιπάθεια που προέρχεται από την εξωτερική εμφάνιση κάποιου, ενώ το δεύτερο υποδηλώνει την εχθρότητα προς κάποιον, που δημιουργείται από τα φρονήματα, τις πράξεις και τους τρόπους του.

ἄξιῳ δέ... μὴδὲν πῶ μοι πλέον εἶναι. ἔαν δέ φαίνωμαι... δέομαι ὑμῶν... εἶναι· λίαν επιτυχής η χρήση των ρημάτων *ἄξιῳ* και *δέομαι*. Η αξίωση του Μαντιθέου να μην εγκριθεί η βουλευτική εκλογή του μόνο με την αποδεδειγμένη πίστη του στο δημοκρατικό πολίτευμα καταδεικνύει το σεβασμό του για το θεσμό της δοκιμασίας. Η παράκλησή του τέλος και όχι η αξίωσή του προς τους βουλευτές να εγκρίνουν την εκλογή του και να σχηματίσουν τη δέουσα εικόνα για τους κατηγορούς του, εφόσον αποδείξει και το μετρίως βεβιωκῶς, αποτελεί δείγμα σεβασμού προς τη Βουλὴ και προϊδεάζει ανάλογα τους Βουλευτές.

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Παραθετικά επιθέτων

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Φανεροί-κρυφοί υποθετικοί λόγοι. Γενική. Μόριο ἄν

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Απλότητα και πρωτοτυπία του Προλόγου

ΔΙΗΓΗΣΗ 4-8

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

4 πένθ' ἡμέραις πρότερον πρὶν... κατελθεῖν η παράθεση τριῶν επιρρηματικών προσδιορισμῶν με τη μορφή ουσιαστικού, επιρρήματος και χρονι-

κής πρότασης εκφράζει τον ακριβή χρόνο του ρ. ἤλθομεν.

5 ὥστε ... μεταδιδόναι τῆς πολιτείας ἡ συμπερασματική πρότ. επεξηγεί το τοιαύτην.

7 ὅτι ἀναγκαῖον ἦν τοῖς φυλάρχοις, εἰ μὴ ἀποδείξειαν ..., αὐτοῖς ζημιοῦσθαι ἐξαρτημένος υποθετικός λόγος ἀπὸ το απρφ. γινῶναι. Στὴν κανονική του μορφή θα εἶναι: εἰ μὴ ἀποδείξειαν τοὺς ἔχοντας τὰς καταστάσεις, ἀναγκαῖον ἦν τοῖς φυλάρχοις ζημιοῦσθαι. Εκφράζει τὴν ἀόριστη ἐπανάληψη στο παρελθόν.

8 εἴπερ ἵππευσα, οὐκ ἂν ἦν ἔξαρκος υποθετικός λόγος τοῦ μὴ πραγματικού.

ἀποδείξας ἡ υποθετική μετοχή ἀναλύεται σε υποθετική πρόταση τῆς μορφῆς εἰ ἀπέδειξα με ἀπόδοση το ρ. ἤξιουν (ἂν).

ἢ ὅτι ... καταψεύσασθαι δεύτερος ὅρος σύγκρισης.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

4 ὡς Σάτυρον τὸν ἐν τῷ Πόντῳ· ὁ Σάτυρος Α' (431-389 π.Χ.), γιος τοῦ Σπαρτόκου καὶ βασιλίας τοῦ Πόντου ἢ Κιμμερίου Βοσπόρου, ἦταν φίλος τῶν Ἀθηναίων, διότι τὸν βοήθησαν νὰ προσαρτῇ στὴν ἐπικράτειά του τὴν πόλιν Νυμφαίον. Διατηροῦσε αὐτὸς καὶ ὁ γιος τοῦ Λεύκωνας ἀρίστες ἐμπορικές σχέσεις με τοὺς Ἀθηναίους παρέχοντας σ' αὐτοὺς διάφορα προνόμια, ὅπως προτεραιότητα στὴν ἀγορά τοῦ πολύτιμου γι' αὐτοὺς σίτου καὶ μείωση ἢ καὶ ἀπάλλαγὴ ἀπὸ τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς (πρβλ. Ἰσοκρ. Τραπεζιτικός 3-4,57 καὶ Δημ. Πρὸς Λεπτίνην 31 κ.ε, Πρὸς Φορμίωνα 36).

τῶν τειχῶν καθαιρουμένων· ἡ καθάρσις τῶν τειχῶν, πολὺχρονη ἐπιδίωξις τῶν Λακεδαιμονίων, ἀποτελοῦσε ἕναν ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀθηναῖος ὀλιγαρχικὸς Θηραμένης, ποὺ ἔκανε τὶς διαπραγματεύσεις με τοὺς Λακεδαιμονίους, υποστήριξε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρεπε νὰ δεχθῶν καὶ νὰ γκρεμίσουν τὰ μακρὰ τείχη. Οἱ περισσότεροι δέχθησαν τὴν πρότασή του καὶ συνήψαν εἰρήνην τὴν ἀνοίξῃ τοῦ 404 π.Χ. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁ Λύσανδρος κατέπλευσε στὸν Πειραιᾶ, ἐπανήλθαν οἱ ἐξόριστοι καὶ «τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας» (Ξεν. Ἑλλ. 2. 2. 22-23).

μεθισταμένης τῆς πολιτείας· τὸν Αὐγούστο ἢ Σεπτέμβριο τοῦ 404 π.Χ. ἐπὶ ἀρχόντος Πυθοδώρου ἐγκαθίσταται με ὑπόδειξιν τοῦ Λυσάνδρου ἡ ἀρχὴ τῶν Τριάκοντα σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολι-

τεύματος, υπό τον όρο ότι θα πολιτεύονται σύμφωνα με το πατροπαράδοτο πολίτευμα (Ἀριστοτ. *Ἀθηναίων Πολιτεία* 34.3). Αρχικά ἦσαν μετριοπαθείς προς τους πολίτες και προσποιούνταν ότι επεδίωκαν το πατριό πολίτευμα. Οι πολίτες μάλιστα χαίρονταν με τη θανάτωση των συκοφαντῶν, των κολάκων και των πονηρῶν πιστεύοντας ότι οι Τριάκοντα ενεργούσαν ἔτσι για το κοινό συμφέρον. Όταν ὁμως ἐδραιώθηκαν στην ἐξουσία, δε σεβάστηκαν κανένα πολίτη ἀλλὰ ἐφόνευσαν τους ἐπιφανείς πολίτες δημεύοντας τις περιουσίες των. Ἐτσι σε μικρό χρονικό διάστημα ἐξόντωσαν 1500 Ἀθηναίους πολίτες.

Ο μετριοπαθής τύραννος Θηραμένης, που θέλησε να ἀντιδράσει στις βιαιότητες των συναδελφῶν του, ἐπέσυρε το μίσος του σκληροῦ και ἀδίστακτου Κριτία με τον οποίον, ὅπως ἀναφέρει ο Ἑξονοφών (*Ἑλληνικά* 2.3.15) «τῷ πρώτῳ χρόνῳ ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν». Ο Κριτίας, θεῖος του Πλάτωνα και μαθητὴς του Γοργία και του Σωκράτη, ἀγορεύοντας στη Βουλὴ κατὰ του Θηραμένη, τον οποίον ἐξανάγκασε να πιει το κώνειο, προσπάθησε να δικαιολογήσει τα ἐγκλήματα του τυραννικοῦ καθεστώτος λέγοντας:

«Ὡ ἄνδρες βουλευταί, εἰ μὲν τις ὑμῶν νομίζει πλείους τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι ὅπου πολιτεῖται μεθίστανται πανταχοῦ ταῦτα γίγνεται» (Ξεν. *Ἑλλ.* 2.3.24).

Η τρομοκρατία των τυράνων ἐξανάγκασε πολλοὺς δημοκρατικούς πολίτες να ἐγκαταλείψουν την Αθήνα και να βρουν ἀσυλο στη Θήβα, τα Μέγαρα, το Ἄργος και σε ἄλλες γειτονικές πόλεις.

Μεταβολὴ ἐπίσης του πολιτεύματος ἀπὸ δημοκρατικό σε ολιγαρχικό συνιστά και η μεταπολίτευση του 411 π.Χ., ὅπου η δημοκρατικὴ Βουλὴ των Πεντακοσίων ἀντικαστάθηκε ἀπὸ την ολιγαρχικὴ Βουλὴ των Τετρακοσίων.

- 5 ὥστε ... μεταδιδόναι τῆς πολιτείας· ο Λυσίας (*Δήμου Καταλύσεως Ἀπολογία* 13) ἀναφέρει σχετικά: «οὐ γὰρ τοὺς τῷ πλήθει ἀγαθοῦ τινας αἰτίους γεγεννημένους χάριτος παρ' αὐτῶν ἤξiou τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς πλείστα κακὰ ὑμᾶς εἰργασμένους εἰς τὰς τιμὰς καθίστασαν, ὡς ταύτην παρ' ἡμῶν πίστιν εἰληφόρες» (= γιατί οι ολιγαρχικοὶ δεν ἐκρίναν ἄξιο να τιμούν αὐτοὺς που ευεργετούσαν τον λαό, ἀλλὰ δῶριζαν σε τιμητικές θέσεις αὐτοὺς που σας ἔκαναν μεγάλο κακό, ἐπειδὴ τους ἐμπιστευτήκαμε). Ἀπαραίτητη προϋπόθεση για κατὰληψη ἀξιωματῶν ἀπὸ τους πολίτες ἐπὶ των Τριάκοντα ἀποτελούσαν οι ἐχθρικές κατὰ των δημοκρατικῶν ἐνέργειές τους.

- α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Συνηρημένα ρήματα
- β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Μετοχή (επιθετική-κατηγορηματική)
- γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Σαφήνεια και καθαρότητα της Διήγησης-Απόδειξης

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 9-13

- 11 ὅτι, εἰ τῶν αὐτῶν ἐπεθυμοῦμεν, οὐκ ἂν τοιαύτην γνώμην εἶχον περὶ ἑμοῦ· ἐξαρτημένος υποθετικός λόγος του μη πραγματικού.
- 13 ἄδοκιμάστων επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου.
μοι δοτική προσωπική χαριστική.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 9 ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ... ἐν δὲ ταῖς δοκιμασίαις ... λόγον διδόναι· με την αντίθεση αυτή ο ρήτορας εξαίρει εμμέσως πλην σαφώς τη σπουδαιότητα του θεσμού της δοκιμασίας για το δημοκρατικό πολίτευμα, βασικός σκοπός της οποίας ήταν η εφαρμογή της αξιοκρατίας στην ανάδειξη των κληρωτών αλλά και των αιρετών αρχόντων. Η διαδικασία της δοκιμασίας εξυπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τον σκοπό αυτό. Οι ερωτήσεις που γίνονταν κατά την εξέταση των αρχόντων ήταν: «Ποιος είναι ο πατέρας σου και σε ποιο δήμο ανήκει; Και ποιος είναι ο πατέρας του πατέρα σου και η μητέρα σου και ο πατέρας της μητέρας σου, και σε ποιους δήμους ανήκουν;» Ύστερα ρωτούν αν έχει προγονικό Απόλλωνα και εφέστιο Δία και πού βρίσκονται τα ιερά τους, αν έχει οικογενειακούς τάφους και πού βρίσκονται, αν φέρεται καλά στους γονείς του και πληρώνει τους φόρους του, και αν έχει υπηρετήσει στις στρατιωτικές αποστολές. Αφού κάνει αυτές τις ερωτήσεις (ο προεδρεύων αξιωματούχος), λέει: «Κάλεσε τους μάρτυρες γι' αυτά που λες». Ύστερα, όταν έχει παρουσιάσει τους μάρτυρές του, ρωτάει: «Επιθυμεί να κατηγορήσει κανείς αυτόν τον άνθρωπο; Εάν υπάρχει κατήγορος, (ο προεδρεύων αξιωματούχος) επιτρέπει να ακουστεί η κατηγορία, και μετά ζητάει από τη Βουλή να ψηφίσει με ανάταση των χειρών, ή από το δικαστήριο να ψηφίσει με σφαιρίδιο. (Αριστοτέλης Ἀθηναίων Πολιτεία 55.3 με προσαρμογές των Fritz και Kapp. Από το βιβλίο του Ρ. Σίνκλαιρ «Δημοκρατία και συμμετοχή στην αρχαία Αθήνα» σελ. 89-90, εκδόσεις Α. Καρδαμίτσα).

ποιήσομαι τὴν ἀπολογίαν ὥς ἂν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων· η έκφραση

αυτή αποτελεί κοινό τόπο στην ελληνική ρητορική σημειώνοντας την αρχή της διήγησης. Πρβλ. Λυσία *Κατά Έρατοσθένους* 3, *Υπέρ του Άδυνάτου* 3· Δημοσθένη *Κατά Αφόβου* 3, *Υπέρ Φορμίωνος* 3· *Ισαίου Περὶ Κλεωνύμου κλήρου* 8.

- 10** δύο μὲν ἀδελφὰς ἐξέδωκα, ἐπιδούς τριάκοντα μνᾶς ἑκατέρᾳ· ο Μαντίθεος αναφέρεται σε δύο βασικούς κοινωνικούς θεσμούς, του γάμου και τον συνακόλουθό του της προίικας. Ο γάμος ήταν νομικά έγκυρος, αν προηγείτο η πράξη που ονομαζόταν *εγγύη*, δηλ. η υπόσχεση παράδοσης της γυναίκας από τον πατέρα ή αδελφό της στον μέλλοντα σύζυγό της.

Η προίικα αποτελούσε συνεισφορά στα έξοδα συντήρησης της γυναίκας και των παιδιών που επρόκειτο να αποκτήσει. Το ποσόν την προίικας συμφωνιόταν κατά την εγγύη. Ο προστάτης της νύφης έδιδε ως προίικα χρήματα ή κάποια έκταση γης ή άλλη περιουσία. Αν ένας γάμος λυνόταν με διαζύγιο, η προίικα έπρεπε να επιστραφεί μαζί με τη γυναίκα στον πατέρα ή αδελφό της. Το ίδιο συνέβαινε, αν η γυναίκα πέθαινε άτεκνη.

- 11** περὶ δὲ τῶν κοινῶν ... τῆς ἑμῆς ἐπιεικείας· κατά τον Πλάτωνα (*Όροι* 412b)

«ἐπιείκεια (ἐστὶ) δικαίων καὶ συμφερόντων ἐλάττωσις· μετριότης ἐν συμβολαίοις· εὐταξία ψυχῆς λογιστικῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ αἰσχρά». Την επιείκεια που ο Μαντίθεος επέδειξε στη διοίκηση των ιδίων είναι λογικό να την επιδείξει και στις κοινωνικές του σχέσεις και στην ενασχόλησή του με τα κοινά. Γι' αυτό η συμπεριφορά του Αθηναίου πολίτη στην ιδιωτική του ζωή έπαιζε καθοριστικό ρόλο στη δοκιμασία για την ανάληψη ενός δημόσιου αξιώματος.

λογοποιοῦντας· «λογοποιία ἐστὶ σύνθεσις ψευδῶν λόγων καὶ πράξεων, ὧν βούλεται ὁ λογοποιῶν» (Θεοφράστου *χαρακτῆρες* 8). Η λογοποιία αποσκοπούσε ή στο όφελος των λογοποιών (βλ. Λυσία *Κατά Σιτοπωλῶν* 14: «οὐτῶ δ' ἄσμενοι τὰς συμφορὰς τὰς ἡμετέρας ὀρώσιν, ὥστε τὰς μὲν πρότεροι τῶν ἄλλων πυνθάνονται, τὰς δ' αὐτοὶ λογοποιοῦσιν») ή στη διαβολή των αντιπάλων τους (βλ. *Ἀνδοκίδη Περὶ μυστηρίων* 54: «ἐλογοποιοῦν οἱ ἐχθροὶ περὶ ἐμοῦ, βουλόμενοι διαβάλλειν με»).

- 13** νομίζοντας-ἡγουμένους· ο Λυσίας συνήθιζε να χρησιμοποιεί συνώνυμες λέξεις για να επιτύχει το ισόκωλον.

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αόριστος-Παρακείμενος

- β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Απρόσωπα ρήματα και απρόσω-
 πες εκφράσεις
 γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Αντίθεση

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 14-17

- 14 τοῖς ἄλλοις δοτ. προσωπική κτητική ή χαριστική από το γένηται.
 μοι δοτ. προσωπική χαριστική.
 15 τῆς πρώτης γεν. τοπική.
 ὕστερος επιρρηματικό κατηγορούμενο του χρόνου.
 16 ἡμέραις δοτ. του ποσού από το χρονικό επίρρημα ὕστερον που έχει
 παραθετική έννοια.
 ὕστερον μετὰ ταῦτα ... κατελιγμένων εκφραστική πολυμορφία επιρ-
 ρηματικών προσδιορισμών χρόνου (χρονικό επίρρημα, εμπρόθετος
 προσδιορισμός χρόνου, χρονική μετοχή).
 αἵτινες δοθηθήσουςι αναφορική τελική πρότ. αντί ἵνα αὐταὶ δοθηθήσουςι.
 17 ὥστ' εἴ τινες ... ὀργίζονται ... ἀποδιδράσκουσιν, οὐκ ἂν ... ἔχοιεν σύν-
 θετος υποθετικός λόγος ως προς την απόδοση. Εκφράζει το πραγμα-
 τικό.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 15 καὶ πάντων προειδόντων ὅτι δεήσει κινδυνεύειν· τους κινδύνους της μά-
 χης που επρόκειτο να συνάψουν οι ενωμένοι σύμμαχοι, Αθηναῖοι, Βοι-
 ωτοί, Αργεῖοι και Κορίνθιοι με τους Λακεδαιμονίους τόνισε και ο Κο-
 ρίνθιος Τιμόλαος στην κοινή σύσκεψή των λέγοντας τα εξής: «Ἄλλ'
 ἐμοὶ δοκεῖ, ὧ ἄνδρες σύμμαχοι, ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων
 πρᾶγμα, οἷόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν. οἳ τε γὰρ ποταμοὶ πρὸς μὲν ταῖς
 πηγαῖς οὐ μεγάλοι εἰσὶν ἀλλ' εὐδιάβατοι, ὅσῳ δ' ἂν πορρωτέρω γένω-
 νται, ἐπεμβαλλόντες ἕτεροι ποταμοὶ ἰσχυρότερον αὐτῶν τὸ ρεῦμα
 ποιοῦσι· καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡσαύτως· ἔνθεν μὲν ἐξέρχονται, αὐτοὶ
 μόνοι εἰσὶ, προϊόντες δὲ καὶ παραλαμβάνοντες τὰς πόλεις πλείονές τε
 καὶ δυσμαχώτεροι γίνονται» (= Μου φαίνεται, σύμμαχοί μας, ὅτι με
 τους Λακεδαιμονίους συμβαίνει ὅ τι και με τα ποτάμια.. Τα ποτάμια
 δηλ. κοντά στις πηγές τους δεν εἶναι μεγάλα ἀλλὰ ευκολοδιάβατα, ὅ-
 σο ὅμως προχωροῦν, ἐπειδὴ χύνονται μέσα σ' αὐτὰ ἄλλα ποτάμια, γί-
 νεται το ρεῦμα τους ἰσχυρότερο. Το ἴδιο και οι Λακεδαιμόνιοι. Ὄταν
 βγαίνουν ἀπὸ την πόλιν τους εἶναι μόνοι, ἀλλὰ ὅσο προχωροῦν, παρα-
 λαμβάνουν τους στρατιῶτες των συμμαχικῶν πόλεων και ἔτσι γίνο-

νται πολυαριθμότεροι και πιο δυσκολοπολέμητοι».

τῆς πρώτης τεταγμένος· παρόμοια φράση του Λυσία (Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α' 11) «τῆς πρώτης τάξεως τεταγμένος» και του Ἰσοκράτη (Παναθηναϊκός 180) «ἐνίους δὲ καὶ τῆς πρώτης τάττειν». Η τοποθέτηση του στρατιώτη στην πρώτη γραμμή της μάχης αποτελούσε δόξα και τιμὴ γι' αυτόν. Ο Σπαρτιάτης ελεγειακός ποιητής Τυρταίος στο απόσπασμα 1 αναφέρει σχετικά: «Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα / ἄνδρ' ἄγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρναμένον». (= Για την πατρίδα στην πρώτη γραμμή πολεμώντας να πέσει / σαν παλικάρι κανείς είναι μεγάλη τιμή. Μετ. Θρ. Σταύρου).

τοῦ σεμνοῦ Στειριῶς τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις δειλίαν ὠνειδικότος· η συμπεριφορά του στρατηγού Θρασυβούλου προς τους στρατιώτες του υπήρξε όχι μόνο αλαζονική αλλά και άδικη, διότι πολέμησαν κάτω από αντίξοες συνθήκες, για τις οποίες την ευθύνη έφερε ο Θρασύβουλος και η λοιπή στρατιωτική ηγεσία των συμμάχων. Συγκεκριμένα στη μάχη αυτή δε χρησιμοποιήθηκε καθόλου το ιππικό, στο οποίο οι σύμμαχοι υπερείχαν, διότι το πεδίο της μάχης ήταν ακατάλληλο. Η εκλογή του πρέπει να εγγραφεί στο ενεργητικό του Σπαρτιάτη ηγέτη Αριστόδημου και στο παθητικό της αντίπαλης ηγεσίας.

- 16 εἰκότως, ὦ βουλή· δεινὸν γὰρ ... ἵεναι·** ἔκφραση συμπάθειας και κατανόησης του Μαντιθέου προς τους συστρατιώτες του σε αντίθεση προς την αλαζονική και υβριστική συμπεριφορά του Θρασυβούλου.

προσελθὼν ἐγὼ ... ἀκληρωτὶ τὴν ἡμετέραν τάξιν πέμπειν· σε περίπτωση δύσκολων αποστολών οι άρχοντες όρίζαν τις φυλές με κλήρο. Η παράκληση του Μαντιθέου δεν έγινε αποδεκτή, γι' αυτό και δεν έλαβε μέρος στη φονική μάχη της Κορώνειας.

- 17 καὶ ταῦτ' ἐποίουν ... ἀπάντων τῶν δικαίων τυγχάνοιμι·** κάτι ανάλογο αναφέρει ο Λυσίας στον λόγο του Δήμου Καταλύσεως Ἀπολογία 13: «Καίτοι διὰ τοῦτο πλείω τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως προσταττομένων ἐδαπανώμην, ἵνα καὶ βελτίων ὕφ' ὕμῶν νομιζοίμην, και, εἴ πού μοί τις συμφορά γένοιτο, ἄμεινον ἀγωνιζοίμην» (= Και βέβαια γι' αυτό δαπανούσα περισσότερα απ' όσα η πόλη επέβαλε, και για να με θεωρείτε καλύτερο πολίτη και για να αγωνίζομαι επιτυχέστερα στο δικαστήριο, αν κάποτε μου συμβεί κάποια συμφορά).

Κίνητρο της παραδειγματικής συμπεριφοράς του Μαντιθέου, κατά την εκτέλεση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων, δεν υπήρξε η υποτίμηση του αντιπάλου, αλλά η επιθυμία του να δικαιωθεί σε περί-

πτωση πιθανής εμπλοκής του σε δικαστικό αγώνα. Είναι γεγονός ότι μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα τα αντιαριστοκρατικά αισθήματα είχαν ιδιαίτερα οξυνθεί και οι δίκες πολλαπλασιάζονται.

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αναδιπλασιασμός

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Γενική απόλυτη. Αίτιο (αναγκαστικό-τελικό). Συμπερασματικές προτάσεις

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Επιδοτική συμπλοκή. Σύγκριση-Αντίθεση

ΚΕΦ. 18-19

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

18 ἄλλ' οὐκ εἴ τις κομᾷ, διὰ τοῦτο μισεῖν υποθετικός λόγος του πραγματικού. Η πρόταση **εἴ τις κομᾷ** μπορεί να χαρακτηριστεί και ως αιτιολογική υποθετικής αιτιολογίας.

19 ἅπ' ὅψεως εμπρόθ. προσδ. αιτίας.

πολλά κάγαθά = πολλά ἀγαθά. Το επίθετο **πολύς** συνδεόμενο δια του **τε-καί** ή του **καί** με άλλον επιθετικό προσδιορισμό δε νοσούντα χωριστά, αλλά συναποτελούν μία έννοια. (ΣΑΕ. Τζαρτζάνου 24 σημ.).

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

18 ἐκ τῶν τοιούτων· ο εμπρόσθετος αυτός προσδιορισμός έχει ιδιαίτερο νοηματικό βάρος, διότι α) συνδέει νοηματικά την ημιπερίοδο, στην οποία ευρίσκεται, με τα προηγούμενα, β) αποτελεί το μέτρο αξιολόγησης και γ) αποτελεί τη βασική προϋπόθεση του φιλοτίμως καί κοσμίως πολιτεύεσθαι, στο οποίο αποσκοπεί η δοκιμασία.

οὐκ εἴ τις κομᾷ, διὰ τοῦτο μισεῖν· οι Λακωνιστές, αυτοί δηλ. που θαύμαζαν και εμμούντο τον Λακωνικό τρόπο ζωής, όπως εν προκειμένω τη μακριά και ατημέλητη κόμη και το μακρύ γένι, ήσαν τουλάχιστον αντιπαθείς σε πολλούς δημοκρατικούς Αθηναίους που πρόσεχαν την εμφάνισή τους. Η στάση όμως αυτή δεν ήταν δημοκρατική, αν μάλιστα λάβουμε υπόψη τη φράση του Περικλή στον Επιτάφιο (κεφ. 37): «οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονήν τι ὄρα, ἔχοντες, οὐδὲ ἄζημιους μέν, λυπηράς δὲ τῇ ὄψει ἀχθηρόνας προστιθέμενοι». Η εμφάνιση όμως των Λακωνιστών, που προσέβαλλε την αισθητική των Αθηναίων δημοκρατικών, θεωρείτο ωραία στη Σπάρτη. Ο Αριστοτέλης (Ρητορική 1367a) αναφέρει: «Στη Λακεδαίμονα θεωρείται ωραίο το να τρέ-

φει κανείς κόμη, διότι τούτο αποτελεί άνδειξη ότι είναι ελεύθερος και δεν είναι εύκολο ο τρέφων κόμη να εκτελέσει υπηρετικό έργο».

Ο Ηρόδοτος (Α 82) αναφέρει ότι, επειδή οι Αργείοι ηττήθηκαν στη μάχη από τους Λακεδαιμονίους για την ανάκτηση της Θυρέας, κουρεύτηκαν σε ένδειξη πένθους, ενώ πριν ήταν υποχρεωμένοι να έχουν μακριά μαλλιά. Οι Λακεδαιμόνιοι πάλι έκαναν τον αντίθετο νόμο. Ενώ πριν δεν άφηναν μακριά μαλλιά, από τότε που έγινε η μάχη της Θυρέας άρχισαν ν' αφήνουν τα μαλλιά τους μακριά.

δλάπτει «.....» ώφελεῖσθε στην αντίθεση των ρημάτων αυτών στηρίζεται και αισθητοποιείται η αιτιολόγηση της αξιολόγησης.

Η κάθε πράξη αξιολογείται από το κίνητρο, την ποιότητά της και το αποτέλεσμά της. Στον Επιτάφιο του Περικλέους (Θουκ. 2. 42) ο ρήτορας αναφέρει γι' αυτούς που έδωσαν τη ζωή τους για την πατρίδα τα εξής σχετικά: «καὶ γὰρ τοῖς τᾶλλα χεῖροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι· ἀγαθῶ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν» (= διότι και στην περίπτωση ὅσων ἀπὸ κάθε ἀποψη εἶναι κακοὶ εἶναι δίκαιο να κρίνεται σπουδαιότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο η ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθία· γιατί ἀφοῦ εξαφάνισαν με τὴν ἀνδρεία τους το θηικὸ παράπτωμα, ὠφέλησαν περισσότερο τὴν κοινὴ ὑπόθεση ἀπ' ὅ τι τὴν ἐβλάψαν με τα προσωπικά τους ελαττώματα).

Διδακτικὴ οδηγία: Να τονισθεῖ η σκόπιμη και ἐξυπνη χρῆση ἀπὸ τον Λυσία του δεύτερου προσώπου στη φράση **ἅπαντες ὑμεῖς ὠφελεῖσθε** που εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο δεσμευτικὴ για ευνοϊκὴ προς τον πελάτη του ἀπόφαση των Βουλευτῶν.

- 19 οὐκ ἄξιόν (ἐστι):** η ἀπρόσωπη ἐκφραση ἔχει ιδιαίτερη νοηματικὴ βαρύτητα. Ὑποκρύπτει μια σύγκριση-αντίθεση ἀνάμεσα στους πολίτες και τους Βουλευτές-κριτές ως προς το κριτήριο αξιολόγησης. Αυτὴ αισθητοποιεῖται με τὴν λίαν επιτυχὴ αντίθεση του συναισθήματος, που εκφράζεται με τα ἀπαρέμφατα **φιλεῖν-μισεῖν**, και τῆς λογικῆς, που εκφράζεται με το ἀπρφ. **σκοπεῖν**. Δεν ἀρμόζει στους Βουλευτές να δημιουργοῦν συμπάθειες ἢ ἀντιπάθειες παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ὄψη (εμφάνιση), ἀλλὰ να κρίνουν ἀπὸ τα ἔργα. Οι Βουλευτές πρέπει να αξιολογοῦν με τὴ λογικὴ και ὄχι με το συναίσθημα. Η αισθητικὴ ἔχει μέσα τῆς υποκειμενικὸ στοιχείο, γι' αὐτὸ διαφοροποιεῖται ἀνάλογα με τον τόπο, τον χρόνο, τὴν ηλικία κ.λπ. και δεν μπορεῖ να αποτελεῖ μέτρο κρίσεως. Τα καλὰ ὁμως ἔργα αποτελοῦν ἀντικειμενικὸ μέτρο κρί-

σεως.

- α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Πάθη φωνηέντων. Συνηρημένα ρήματα εις -εω
- β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Μετοχή. Γενική πτώση
- γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Η αντίθεση
- δ. Κύριο ιδεολογικό στοιχείο: Ο τρόπος αξιολόγησης του πολίτη και η αιτιολογία του.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ: Λυσία, Υπέρ Μαντιθέου (18-19)

ΜΕΘΟΔΟΣ: Ερμηνευτική

ΠΟΡΕΙΑ: Συνολική θεώρηση-Ανάλυση-Σύνθεση

ΜΟΡΦΗ: Διαλογική

1. Ἀφόρμηση - σύνδεση με τα προηγούμενα

Τι κατέθεσαν οι μάρτυρες ενώπιον των Βουλευτών;

- Οι μαρτυρικές καταθέσεις επιβεβαίωσαν α) τη γενναιότητα του Μαντιθέου στη μεγάλη μάχη της Νεμέας το 394 π.Χ. (παρ. 15) και β) τη θαρραλέα πρότασή του προς τον ταξίαρχο της φυλής του να σταλεί η τάξη τους χωρίς κλήρωση στη Βοιωτία προς αντιμετώπιση του Αγησιλάου (παρ. 16).

2. Εξαγγελία στόχου του νέου κειμένου

Η κατανόηση από τους μαθητές του κριτηρίου αξιολόγησης του πολίτη, που ο Μαντίθεος θέτει στους Βουλευτές, η τεκμηρίωση του κριτηρίου και η σκοπιμότητά του.

3. Ανάγνωση εκφραστική του κειμένου μία ή και περισσότερες φορές

Το ακουστικό ερέθισμα του αρχαίου λόγου προκαλεί αισθητική απόλαυση στους μαθητές και βοηθά περισσότερο από το οπτικό ερέθισμα στην κατανόησή του.

4. Έλεγχος της αντιληπτικής ικανότητας των μαθητών. Γενικός προσδιορισμός του περιεχομένου και των επί μέρους ενοτήτων.

Οι ενότητες του κειμένου είναι:

- α. Η στρατιωτική συμπεριφορά του Μαντιθέου (πρώτη περίοδος της παρ. 18)
- β. Το κριτήριο αξιολόγησης του πολίτη και η τεκμηρίωσή του (το υπόλοιπο κείμενο)

5. Αναλυτική ερμηνευτική προσέγγιση κατά τμήματα

- με συνεξέταση μορφής και περιεχομένου

– με άρση βασικών δυσκολιών (λεξιλογικών, μορφολογικών και συντακτικών) που είναι απαραίτητη για την κατανόηση και μετάφραση του κειμένου.

Τα υπάρχοντα γλωσσικά σχόλια βοηθούν τον μαθητή να μεταφράσει με σχετική ευκολία το συγκεκριμένο κείμενο είτε απευθείας (συνθετική μετάφραση), όπου δεν υπάρχει δυσκολία, είτε με αναλυτική επεξεργασία (αναλυτική μετάφραση) στα δύσκολα σημεία. Στην περίπτωση αυτή η ανάγνωση μιας περιόδου ή πρότασης με συντακτική σειρά αποτελεί ουσιαστική συντακτική εξάσκηση των μαθητών.

Μετά τη μετάφραση κάθε τμήματος η χρήση των ερμηνευτικών σχολίων βοηθά στη βαθύτερη κατανόηση του κειμένου, που πρέπει να αποτελεί την ουσία της μαθησιακής διαδικασίας. Η Γραμματική και το Συντακτικό έχουν υπηρετικό ρόλο.

Α' ΕΝΟΤΗΤΑ: Η πρώτη περίοδος της παρ. 18

Ερώτ. 1η Ποιος είναι ο ρόλος της περιόδου αυτής και σε τι αναφέρεται;
Απ. Αποτελεί τρόπον τινά τον επίλογο ενός ευρύτερου κεφαλαίου (παρ. 13-17), αναφερόμενου στην υποδειγματική στρατιωτική συμπεριφορά του Μαντιθέου, και το τελευταίο αποδεικτικό στοιχείο του λόγου.

Ερώτ. 2η. Από πού φαίνεται η υποδειγματική του στάση και πώς αυτή αισθητοποιείται;

- Απ. α) από τον βαθμό συμμετοχής του στις εκστρατείες και φρουρές,
β) από τη διάρκεια της συμμετοχής του, που εκφράζεται με το ρήμα και τον επιρρηματικό προσδ. χρόνου (πάντα τὸν χρόνον διατετέλεκα τὰς ἐξόδους ποιούμενος),
γ) από την ποιότητα συμμετοχής του, που εκφράζεται με την ωραιότατη αντίθεση «μετὰ τῶν πρώτων μὲν τὰς ἐξόδους ποιούμενος «....» μετὰ τῶν τελευταίων δὲ ἀναχωρῶν».

Β' ΕΝΟΤΗΤΑ: Η δεύτερη περίοδος της παρ. 18 και η παρ. 19

Α' ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ: καίτοι χρή ... διὰ τοῦτο μισεῖν

Ερώτ. 1η. Ποιο είναι το θέμα της υποενότητας;

Απ. Πώς πρέπει να αξιολογούν οι Αθηναίοι τους πολιτευομένους.

Ερώτ. 2η. Ποιο είναι το κριτήριο της αξιολόγησης κατά τον Μαντιθέο;

Απ. Η προσφορά προς την πατρίδα και όχι η εξωτερική εμφάνιση.

Ο διδάσκων πρέπει να επισημάνει το νοηματικό βάρος του εμπρόθετου προσδιορισμού ἐκ τῶν τοιούτων, διότι α) συνδέει νοηματικά την υποενότητα αυτή με τα προηγούμενα, β) αποτελεί το μέτρο αξιολόγησης και γ) αποτελεί τη βασική προϋπόθεση του φιλοτίμως καὶ κοσμίως πολιτεύε-

σθαι, στο οποίο αποσκοπεί η δοκιμασία.

Β' ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ: τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα ... ὑμεῖς ὠφελείσθε

Ερώτ. 1η. Ποιο είναι το θέμα της υποενότητας;

Απ. Η αιτιολόγηση της αξιολόγησης.

Ερώτ. 2η. Σε ποια ρήματα στηρίζεται η αιτιολόγηση και πώς αισθητοποιείται;

Απ. Στην αντίθεση των ρημάτων βλάπτει «.....» ὠφελείσθε.

Η πράξη αξιολογείται θετικά όχι μόνον από την ωφέλειά της, αλλά και από την έκταση που αυτή έχει. Αυτός που με τη θέλησή του θέτει σε κίνδυνο τη ζωή του για την πατρίδα προσφέρει τη μεγαλύτερη ωφέλεια, διότι ωφελεί το σύνολο.

Η κάθε πράξη αξιολογείται από το **κίνητρο**, την **ποιότητά** της και το **αποτέλεσμά** της. Στον Επιτάφιο του Περικλέους (Θουκ. 2. 42) ο ρήτορας αναφέρει γι' αυτούς που έδωσαν τη ζωή τους για την πατρίδα τα εξής σχετικά: «καὶ γὰρ τοῖς τᾶλλα χείροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι· ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἐβλαψαν» (= διότι και στην περίπτωση όσων από κάθε άποψη είναι κακοί είναι δίκαιο να κρίνεται σπουδαιότερο από κάθε τι άλλο η υπέρ της πατρίδος ανδραγαθία· γιατί αφού εξαφάνισαν με την ανδρεία τους το ηθικό παράπτωμα ωφέλησαν περισσότερο την κοινή υπόθεση απ' ό τι την έβλαψαν με τα προσωπικά τους ελαττώματα).

Να τονισθεί η σκόπιμη και έξυπνη χρήση από τον Λυσία του δεύτερου προσώπου στη φράση ἅπαντες ὑμεῖς ὠφελείσθε που είναι κατά κάποιο τρόπο δεσμευτική για ευνοϊκή προς τον πελάτη του απόφαση των Βουλευτών.

Γ' ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ: Η παράγραφος 19

Ερώτ. 1η. Ποιο είναι το θέμα της παραγράφου;

Απ. Η πρώτη ημιπερίοδος της παρ. 19 ως λογικό συμπέρασμα των προηγουμένων θέτει το ορθό μέτρο αξιολόγησης του Μαντιθέου από τους κριτές-Βουλευτές και η δεύτερη ημιπερίοδος το τεκμηριώνει.

Η απρόσωπη έκφραση **οὐκ ἄξιόν (ἐστί)** έχει ιδιαίτερη νοηματική βαρύτητα. Υποκρύπτει μια σύγκριση-αντίθεση ανάμεσα στους πολλούς και τους Βουλευτές ως προς το κριτήριο αξιολόγησης. Αυτή αισθητοποιείται με την λίαν επιτυχή αντίθεση συναισθήματος, που εκφράζεται με τα απα-

ρέμματα *φιλεῖν* και *μισεῖν*, και λογικής που εκφράζεται με το απαρέμφατο *σκοπεῖν*. Δεν ταιριάζει στους Βουλευτές να δημιουργούν συμπάθειες ή αντιπάθειες παρασυρόμενοι από την όψη (εμφάνιση), αλλά να κρίνουν από τα έργα. Οι Βουλευτές πρέπει να αξιολογούν με τη λογική και όχι με το συναίσθημα. Η αισθητική έχει μέσα της το υποκειμενικό στοιχείο, γι' αυτό και διαφοροποιείται ανάλογα με τον τόπο, τον χρόνο, την ηλικία κ.λπ. και δεν μπορεί να αποτελεί μέτρο κρίσεως. Τα καλά όμως έργα αποτελούν αντικειμενικό μέτρο κρίσεως.

Ερώτ. 2η. Πώς τεκμηριώνεται και εκφράζεται η υπεροχή της λογικής έναντι του αισθήματος στην τελευταία ημιπερίοδο;

Απ. Με τη συχνή αντίθεση ανάμεσα στο φαίνεσθαι και στο εἶναι, που εκφράζεται ωραιότατα με τις εναντιωματικές μετοχές *διαλεγόμενοι*, *ἀμπεχόμενοι*, *ἀμελοῦντες* και τα αντίστοιχά τους ρήματα γεγονάσι και εἰσιν ἐργασμένοι.

Ερώτ. 3η. Τι πιθανώς υποχρέωσε τον ρήτορα να υποδείξει τεκμηριωμένα το ορθό μέτρο αξιολόγησης του Μαντιθέου;

Απ. Ο ενδόμυχος φόβος του Λυσία μήπως η εκ πεποιθήσεως εμφάνιση του Μαντιθέου, μιμητική του Λακωνικού τρόπου και προκλητική για τους δημοκρατικούς, επηρεάσει αρνητικά την κρίση των Βουλευτών σε μια εποχή μάλιστα που οι μνήμες του τυραννικού καθεστώτος των Τριάκοντα ήταν ακόμη νωπές. Η ελληνική πραγματικότητα δυστυχώς επιβεβαιώνει διαχρονικά το λεγόμενο «ο τύπος τρώει την ουσία».

6. α. Συνολική μετάφραση σε ωραίο, κατά το δυνατό, νεοελληνικό λόγο.

6. Ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα ή έναν καλό στην απαγγελία μαθητή ως τελευταία αισθητική απόλαυση.

7. Ασκήσεις ερμηνευτικές, συντακτικές, γραμματικές.

Οι ασκήσεις του σχολικού βιβλίου είναι ενδεικτικές. Ο διδάσκων μπορεί και πρέπει να χρησιμοποιεί ποικιλία ασκήσεων, ερμηνευτικών κυρίως, για κατανόηση του περιεχόμενου και άσκηση της κριτικής ικανότητας των μαθητών, αλλά και συντακτικών και γραμματικών για εμπέδωση ανάλογων φαινομένων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 20-21 ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

20 ὅτι ... ἐν τῷ δήμῳ αιτιολογική πρόταση ως επεξήγηση στον εμπρόθ. προσδ. της αιτίας διὰ ταῦτα.

τῶν προγόνων αντικείμενο κατά πρόληψη στην αιτιολογική μετχ.

ἐνθυμούμενος.

ὅτι ... πράττοντες ειδική πρότ. αντικείμενο στο ἐνθυμούμενος.

- 21 ὄρων ἡ υποθετική μτχ. αναλυόμενη σε υποθετική πρότ. εἰ ὁρῶ με ἀπόδοση το ρ. οὐκ ἂν ἐπαρθείη συναποτελοῦν υποθετικό λόγο που εκφράζει την απλή σκέψη του λέγοντος.

ὥστε... τίς οὐκ ἂν ἐπαρθείη ... ὑπὲρ τῆς πόλεως; Ἡ ρητορική ερώτηση ισοδυναμεί με βεβαίωση. (αντί ὥστε ... πᾶς ἂν ἐπαρθείη...).

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 20 ἤδη δέ τινων ... ἀχθομένων μοι, ὅτι νεώτερος ὢν ... ἐν τῷ δήμῳ· προφανῶς κάποιοι θεώρησαν την ενέργεια αυτή του Μαντιθέου, αν και νόμιμη, αυθαδῆ και αλαζονική. Ο Αναξιμένης (Ρητορική 29) αναφέρει σχετικά: «διαβάλλει τοὺς λέγοντας ἡ ἡλικία, ἐάν τε γὰρ νέος παντελῶς ἐάν τε πρεσβύτες δημηγορῇ, δυσχεραίνεται». Σχετικό είναι επίσης και αυτό που αναφέρει ο Ξενοφών (Ἀπομνημονεύματα 3.6.1.): «Και τον Γλαύκωνα, τον γιο του Αρίστωνα, που επιχειρούσε να αγορεύει στην εκκλησία του δήμου, γιατί φιλοδοξούσε να κυβερνήσει την πόλη, ενώ ακόμη δεν ήταν εἴκοσι χρονών, κανείς από τους άλλους συγγενείς και φίλους του δεν μπορούσε να τον σταματήσει, παρόλο που τον κατέβαζαν με τη βία από το βήμα και γινόταν καταγέλαστος· μόνον όμως ο Σωκράτης, επειδὴ τον αγαπούσε και χάριν του Χαρμίδη, του γιου του Γλαύκωνα, και χάριν του Πλάτωνα (ἦταν ἀδελφός του), τον σταμάτησε να δημηγορεῖ».

- 21 ὡμᾶς ὄρων ... εἶναι· ο ρήτορας με την παρενθετική πρόταση επαινεί τους Βουλευτές, επειδὴ πράγματι θεωροῦν ἀξιους πολίτες μόνον ὅσους ασχολοῦνται με τις υποθέσεις της πολιτείας. Παρόμοια θέση εἶχε εκφράσει παλαιότερα ο Περικλῆς στον Επιτάφιό του (κεφ. 40): «Ἐνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις ἕτερα πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικά μὴ ἐνδεῶς γινῶναι· μόνον γὰρ τόν τε μὴδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν». ὥστε ὄρων ὡμᾶς ... τίς οὐκ ἂν ἐπαρθείη ... πόλεως; Ο Μαντίθεος δικαιολογεί τεχνηέντως τη φιλοδοξία του αποδίδοντάς την σε κάθε Αθηναῖο πολίτη και μάλιστα θεωρώντας ως υπαίτιους αυτής της γενίκευσης τους Βουλευτές.

ἔτι δὲ τί ... ἀλλ' ὡμεις. Ο Μαντίθεος τελειώνει τη σύντομη απολογία του τονίζοντας ὅτι οι Βουλευτές ως κριτές των υποψηφίων αρχόντων με τον θεσμό της δοκιμασίας ευθύνονται για την ποιότητά των κρινο-

μένων.

α. Κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο: Αντωνυμίες

β. Κυρίαρχο συντακτικό φαινόμενο: Μετοχή

γ. Κυρίαρχο υφολογικό φαινόμενο: Το μέτρο και η χάρη του Επιλόγου